

VAPAUDEN KAUHU

KOKEMUKSIA VAPAUDEN KAUHU -HANKKEEN TAIDELÄHTÖISEEN TYÖ-
PAJATOIMINTAAN OSALLISTUMISEN MERKITYKSESTÄ YHTEISKUNTAAN
INTEGROITUMISESSA

Anu Järvi ja Sini Länsimäki
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Diakonisen sosiaalityön suun-
tautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) +
diakonin virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Järvi, Anu & Länsimäki, Sini. Vapauden kauhu. Kokemuksia Vapauden kauhu -hankkeen taidelähtöiseen työpajatoimintaan osallistumisen merkityksestä yhteiskuntaan integroitumisessa. Diak Järvenpää, kevät 2015, 53 s., 3 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää pian vankilasta vapautuvien ja vankilasta vapautuneiden vankien kokemuksia siitä, miten taidelähtöinen toiminta tuki heidän yhteiskuntaan integroitumistaan. Työpajatoiminnan avulla pyrittiin alentamaan rikoksen uusimiskäskyä ja saada vanki kiinnittymään sellaisen toiminnan pariin, joka edistäisi elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista.

Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus, jossa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua. Haastattelut pohjautuivat määrättyihin teemoihin, jotka olivat kaikille haastateltaville samat. Haastattelut saivat mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan ja näkemyksistään vapaasti.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin vankeusrangaistusta, vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroitumista sekä rikksentorjuntaa. Pohdimme opinnäytetyössä seurakunnan ja vankiloitten välistä yhteistyötä sekä taidelähtöisen toiminnan järjestämistä vankilassa.

Opinnäytetyön tuloksena oli, että taidelähtöinen toiminta tuki haastateltavien yhteiskuntaan integroitumista. Haastateltavat huomasivat itsessään tapahtuneen positiivisia muutoksia arkielämän sujuvuudessa, elämänhallinnassa sekä ihmissuhteissa ja yhteisöllisyydessä. Suurin osa haastateltavista aktivoitui taidelähtöisen työpajatoiminnan avulla eri elämänalueilla. Toiminta lisäsi muun muassa haastateltavien harrastustoiminnan pariin hakeutumista.

Asiasanat: Vankilasta vapautuminen, taidelähtöinen toiminta, yhteiskuntaan integroituminen, rikksentorjunta

ABSTRACT

Järvi, Anu and Länsimäki, Sini. Horror of release. Experiences on the meanings of taking part in art-oriented workshop activities in the integration into society. Diak Järvenpää, Spring 2015, 53 p., 3 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in Social Services, Option in Diaconal work. Bachelor of Social Services + deacons qualification.

This thesis was based on the experiences of participants. The purpose of the workshops was to lower the risk of renewing crimes and also make the person be part of activities that would improve the control of their lives and help them integrate to society.

This thesis was a qualitative survey. As a research method was used semi-structured interviews. The questions were based on structured themes and were same for everyone. The interviewees had the opportunity to share freely their experiences and thoughts.

The theoretical part of this thesis contains information of imprisonment, prisoner on release and integration in society and crime prevention. In this thesis we also considered the cooperation between church and prisons and organizing art-oriented activities in prisons.

We found out that art-oriented activities helped the interviewees in integrating to society. The interviewees noticed that they had experienced positive changes in their everyday life, control of life, social relationships and their sense of community. Most of the interviewees activated in different parts of their lives do to the art-oriented workshop activities. Among others the workshops increased the interviewees willness to take part of different recreational activities.

Keywords: Release from prison, art-oriented workshop activity, social integration, crime prevention

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS.....	7
3 VAPAUDEN KAUHU -HANKKEEN TYÖPAJATOIMINTA.....	8
3.1 Taidelähtöinen toiminta.....	8
3.2 Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö ja Porttiteatteri.....	9
3.3 Taidelähtöinen työpajatoiminta.....	10
4 VANKEUSAJASTA VAPAUTEEN.....	13
4.1 Vankeusrangaistus ja rangaistusajan suunnitelma.....	13
4.2 Yhteiskuntaan integroituminen ja rikosentorjunta.....	16
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
5.1 Tutkimusympäristö.....	18
5.2 Aineiston keruu ja aineisto.....	19
5.3 Aineiston analyysi.....	23
6 KOKEMUKSIA TYÖPAJATOIMINNASTA.....	25
6.1 Arkielämän sujuvuus ja elämänhallinta.....	25
6.2 Ihmissuhteet ja yhteisöllisyys.....	34
6.3 Yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttavat tilannetekijät.....	37
7 POHDINTA.....	40
7.1 Seurakunnan rooli vankilasta vapautumisen vaiheessa.....	40
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	42
7.3 Johtopäätökset ja kehittämisideat.....	45
LÄHTEET.....	48
LIITTEET.....	52
Liite 1. AVAIN – mittarin tavoitteet – lomake.....	52
Liite 2. AVAIN – mittarin tilannetekijät – lomake.....	53
Liite 3. Esimerkki aineiston analyysistä.....	54

1 JOHDANTO

Yhteiskuntaan integroituminen vankilasta vapautumisen jälkeen on tilastojenkin mukaan haastavaa. Yli 60 % vapautuneista vangeista uusii rikoksensa. Vuodesta 2004 vuoteen 2013 vankeusvankien laitoskertalaisuus ei ole juurikaan muuttunut. Vuonna 2004 ja 2013 vangeista 18 % oli vähintään kahdeksatta kertaa vankilassa. Vuonna 2013 yli 38 % vangeista ei ollut sijoitettuna mihinkään toimintaan. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013, 12, 33.)

Opinnäytetyö on vapautuvien ja vapautuneiden vankien kokemukseen perustuva arviointi Vapauden kauhu -hankkeen työpajatoiminnasta. Vapauden kauhu on Suoja-Pirtti ry:n, Kriminaalihuollon tukisäätiön, Kylmäkosken vankilan, Suomen Mielenterveysseuran, Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämön ja Nykytaiteen museo Kiasman yhteinen dokumentaarinen taideprojekti. Työpajoissa käytetään taidelähtöistä toimintaa pian vapautumassa olevien tai vankilasta vapautuneiden henkilöiden kanssa. Työpajatoimintaa toteutettiin syksyn 2014 ja kevään 2015 aikana kolmessa vankilasta vapautuneiden jälkihuoltoyksikössä, Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisössä, Kriminaalihuollon tukisäätiön ylläpitämässä Vertaistuki Rediksessä sekä Helsingin Diakoniaopiston Jatkokoulu -koulutuksessa. Yksi työpajoista toimi Kylmäkosken vankilassa.

Vapauden kauhu -hankkeen työpajatoiminnan tarkoituksena on taiteen kautta työstää pian vankilasta vapautuvien ja vasta vapautuneiden vankien pelkoja, joita yhteiskuntaan integroituminen heissä herättää. Hankkeen tavoitteena on parantaa vankien sosiaalista pärjäämistä, elämänhallintaa, itsetuntoa, aggressiivisuuden hallintaa ja tuottaa kokemuksia kulttuurin ja taiteen tuomista erilaisista mahdollisuuksista sekä mahdollisuuden kokea yhteisöllistä yhteenkuuluvuutta. Työpajatoimintatyöskentelyn avulla pyritään alentamaan rikoksen uusimiskäyttöä ja saada henkilö kiinnittymään sellaisen toiminnan pariin, joka edistäisi elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista.

Taidelähtöinen toiminta vankilasta vapautumisen vaiheessa voisi toimia rikoksen uusimista ehkäisevänä keinona ja yksilöä kuntouttavana tekijänä. Kuntoutus vankilassa voidaan määritellä tarkoittamaan kaikkia sellaisia toimia, joiden avulla pyritään vaikuttamaan vankilasta vapautuvaan yksilöön siten, että se ehkäisisi rikoksen uusimista ja mahdollistaisi yhteiskuntaan integroitumisen (Laine 2002, 124). Luovan toiminnan tiedetään olleen ihmisen hyvinvoinnille merkityksellisessä asemassa jo ennen toista maailmansotaa, ihmiset riskeerivat henkensä tai näkivät nälkää saadakseen paperia piirtämiseen tai ruokaa maalataksseen (Balfour 2004, 2).

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää vankilasta vapautuvien, vankilasta vapautuneiden vankien ja pitkän päihdehistorian omaavien kokemuksia siitä, miten taidelähtöinen toiminta vaikuttaa yhteiskuntaan integroitumiseen. Kaikilla Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisön työpajatoimintaan osallistuneilla ei ole vankilataustaa. Kuitenkin kaikilla Sillanpirtin Pienyhteisön kuntoutujilla on pitkä päihdehistoria, mikä vaikeuttaa heidän yhteiskuntaan integroitumistaan. Tästä johtuen kaikki Pienyhteisön kuntoutujat kuuluvat tutkimuksen kohderyhmään. Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö ja Nykytaiteen museo Kiasma tekevät esityksen yhteistyössä Vapauden kauhu -hankkeen työpajojen tuottamaa aineistoa hyödyntäen. Esityksessä näyttelee ammattinäyttelijöitä ja mahdollisesti työpajatoiminnassa mukana olleita. Esitys saa ensi-iltansa Nykytaiteen museo Kiasmassa marraskuussa 2015.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään vankeusrangaistusta, vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroitumista sekä rikosentorjuntaa. Pohdimme opinnäytetyössä seurakunnan ja vankiloiden välistä yhteistyötä. Teemme myös kehittämissuhteita siitä, miten yhteistyötä voitaisiin kehittää ja minikälaista tukea seurakunnan diakoniatyö voisi nykyisen lisäksi vapautuville vankeille tarjota. Johtopäätöksissä pohdimme taidelähtöisen toiminnan lisäämistä osaksi vankiloiden kuntouttavaa toimintaa.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS

Opinnäytetyön tarkoituksena on Vapauden kauhu -hankkeen arvioinnin avulla selvittää kokemuksia taidelähtöisen toiminnan vaikutuksista vankilasta vapautumisen eri vaiheissa olevien ihmisten elämässä. Tutkimuskysymyksenä on:

Miten taidelähtöiseen toimintaan osallistuminen vaikuttaa työpajatoiminnassa mukana olleiden yhteiskuntaan integroitumiseen?

Tutkimuskysymyksen alakysymyksiä ovat:

- Mitä muutoksia haastateltavat huomasivat itsessään tapahtuneen työpajatoiminnan vaikutuksesta eri elämänalueilla (arkielämän sujuvuus, elämänhallinta sekä ihmissuhteet ja yhteisöllisyys)?
- Miten haastateltavat kokivat taidelähtöiseen toimintaan osallistumisen tukevan heidän yhteiskuntaan integroitumistaan?
- Millaiset tilannetekijät edistivät tai vaikeuttivat yhteiskuntaan integroitumista?

Suomessa ei ole aiemmin tutkittu taidelähtöisen toiminnan merkityksiä vankilasta vapautuvien yhteiskuntaan integroitumisessa. Taidelähtöistä työpajatoimintaa vankilassa on kuitenkin järjestetty aiemminkin. Teatteri-ilmaisun ohjaaja Isotalus (2010, 6-9) kuvaa opinnäytetyössään järjestämänsä draamatyöpajatoimintaa Hämeenlinnan vankilassa. Työpajatoimintaan osallistui tutkintavankeudessa olevia naisia ja toimintaa toteutettiin yhteensä viisi kertaa. Toiminta painottui tunteiden käsittelyyn.

Taidelähtöistä toimintaa käytetään yhä enemmän lasten, nuorten, mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden parissa sekä osana työelämän kehittämistä. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää taidelähtöisen toiminnan merkityksiä vankilasta vapautumisen eri vaiheissa sekä pitkään laitoksessa olleiden ihmisten elämässä.

3 VAPAUDEN KAUHU -HANKKEEN TYÖPAJATOIMINTA

3.1 Taidelähtöinen toiminta

Taidelähtöistä toimintaa voidaan toteuttaa soveltamalla taidelähtöisiä menetelmiä ja eri taidemuotoja. Nykypäivänä taidelähtöisiä menetelmiä käytetään monenlaisissa yhteyksissä ja erilaisten ihmisten sekä yhteisöjen parissa merkittävän paljon. Taidelähtöisiä menetelmiä ja eri taidemuotoja on lukuisia. Taidelähtöisillä menetelmillä voidaan tarkoittaa eri taidemuotojen kuten teatterin, tanssin, kuvataiteen, kirjoittamisen tai musiikin käyttämistä osana jonkin yhteisön kehittämistä. Taidelähtöisiä menetelmiä käytetään ammattilaisen ohjauksessa, joten osallistujien ei tarvitse hallita mitään taidemuotoa osallistuakseen toimintaan. Taiteen keinoin osallistujat voivat tunnistaa omia tunteitaan sekä niiden vaikutuksia ja merkityksiä. Taidelähtöinen toiminta voi vahvistaa yhteisöllisyyttä parantamalla luottamusta, vuorovaikutusta ja erilaisuuden sietämistä. Taiteen kokemus on jokaisella osallistujalla henkilökohtainen. (TAIKA-hanke (a) i.a.)

Taide on itseilmaisun keino, joka mahdollistaa itsetuntemuksen lisääntymisen sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olemisen itsensä ja ympäristön kanssa. Taiteen avulla ihminen voi myös muuttaa ja työstää omia ajatuksiaan ja tunteitaan. (Ahonen-Eerikäinen 1996, 13.) Taide ja luova itseilmaisuus kehittävät kykyä eläytyä muiden asemaan. Taidelähtöiseen toimintaan osallistuminen voi myös lisätä luovaa ajattelua, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä opettaa erilaisuuden sietoa ja näkyvillä oloa. (Tuisku 2012, 28, 30.) Taiteellisella toiminnalla voidaan ehkäistä syrjäytymistä, tarkastella vaikeita asioita, tulkita ja välittää tietoa (Bardy 2003, 9). Yhteisöllisessä taidetoiminnassa on kyse siitä, että ihminen voi taiteen avulla tarkastella ja tutkia itseään ja suhdetta toisiin ammattitaiteilijan opastuksella (Bardy 2007, 24).

Suomessa taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia työelämän kehittämisessä on tutkittu ja kehitetty TAIKA I ja II-hankkeiden avulla. Valtakunnallinen TAIKA-hanke vei taidelähtöisiin perustuvia menetelmiä työelämään vuosina 2008 –

2013. TAIKA-hanke tarjosi työntekijöille mahdollisuuden osallistua taidelähtöisiin työpajoihin.(TAIKA-hanke (b) i.a.)

Päivi Känkänen (2013) on väitöskirjassaan tutkinut, miten taidelähtöiset menetelmät soveltuvat lastensuojeluun. Hän käsittelee taiteen tekemisen ja kokemisen voimaannuttavia merkityksiä. Känkäsen mukaan taidelähtöisellä toiminnalla voi olla terapeuttisia vaikutuksia. Taiteen tekeminen ja kokeminen voi olla lohduttavaa, hoitavaa, virkistävää tai jopa parantavaa. Mahdollisuudet hyvinvoinnin kokemukseen sekä ihmisten väliseen kommunikointiin voivat lisääntyä, mikäli taidelähtöisten toimintojen avulla kyetään harjaannuttamaan ilmaisutaitoja. Itseilmaisuus taiteen keinoin voi mahdollistaa tarvittavan muutoksen omassa itsessä ja sitä kautta auttaa uudelleen rakentamaan omaa elämäntarinaa. Luovan toiminnan avulla ihminen voi kokea iloa ja purkaa energiaa sekä saa tilaisuuden vahvistaa itsetuntoa ja itseilmaisuja. (Känkänen 2013, 10, 70, 91, 99.)

Yksi kuuluisimmista humanistisen psykologian perustajista Abraham Maslow (1908–1970) korosti yksilön ainutlaatuisuutta. Maslow'n mukaan ihmisessä on luonnostaan ja synnynnäisenä osana itsensä luova toteuttaminen. Maslow pitää luovuuden edellytyksenä yksilön rohkeutta, vapautta, spontaaniutta ja ihmisen oman itsensä hyväksymistä. Carl Rogersin (1902–1987) mukaan luovuutta oli vaikea havaita ilman havaittavaa tuotosta. Rogersin mukaan luova tuotos on aina jollakin tavalla uusi, riippumatta siitä, että joku on saattanut tehdä, keksiä tai luoda jo aikaisemmin samankaltaisen tuotteen. Luova yksilöllinen tuotos on ainutlaatuinen ainakin sille, joka sen on saanut aikaan. Lahjakkuuteen ja sen ilmenemiseen vaikuttavia tekijöitä ovat henkilölle tärkeät ihmiset, tapahtumat, sattumat ja sosiaalinen ympäristö. (Uusikylä 2012, 41–45, 83–85.)

3.2 Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö ja Porttiteatteri

Työpajatoiminnasta vastasi Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö. Kiertuenäyttämö on perustettu vuonna 2010 ja sen toiminnan tavoitteena on taiteen keinoin edistää terveyttä, hyvinvointia ja tasa-arvoa. Kiertuenäyttämö vie esityksiä laitoksiin, joiden asiakkaat eivät pääse muualle katsomaan live-esityksiä. Kiertuenäyttä-

mön esitykset perustuvat tiiviiseen vuorovaikutukseen yksiköiden asukkaiden ja henkilökunnan kanssa. Toiminnan yhtenä tavoitteena on tuoda marginaaliin jäävien ihmisryhmien ääni kuuluviin yhteiskunnassa. Kiertuenäyttämö tekee tutkivaa kenttätöitä jalkautuen eri laitoksiin. Vuoden 2013 aikana Kiertuenäyttämö toteutti yli sata esitystä ja työpajatoimintaa. (Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö i.a.)

Porttiteatteri sijaitsee Helsingin Sörnäisissä ja sen toimintaa vetävät vankilateatteriin erikoistuneet taiteilijat yhdessä kokemusasiantuntijan kanssa. Porttiteatteri on jatkoa Vapauden kauhu -hankkeelle ja sen tarkoituksena on tarjota vankilasta vapautuneille vangeille mielekästä tekemistä, yhteisöllisyyttä ja voimaantumisen kokemuksia taiteen keinoin. Porttiteatteritoimintaa toteutetaan myös vankiloissa ja avovankiloissa. Työpajojen tarkoituksena on tarjota vapautuville vangeille kokemuksia teatterin tekemisestä ja antaa työkaluja oman elämäntilanteen käsittelemiseen. Porttiteatteritoiminnan järjestäminen sekä vankilan muuriin sisä- että ulkopuolella antaa vangille mahdollisuuden jatkaa teatterin tekemistä vapautumisen jälkeen. (Jussi Lehtonen, henkilökohtainen tiedonanto 7.4.2015.)

3.3 Taidelähtöinen työpajatoiminta

Työpajatoiminta alkoi syksyllä 2014 neljässä eri yhteisössä, Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisössä, Kriminaalihuollon tukisäätiön ylläpitämässä Vertaistuki Rediksessä, Helsingin Diakoniaopiston JatkoX -koulutuksessa sekä Kylmäkosken vankilassa. Työpajatoimintaa järjestettiin kerran viikossa 3-6 kuukauden aikana yhteisöstä riippuen. Työpaja kesti 2-3 tuntia kerrallaan. Työpajoihin sisältyi toiminnassa mukana olleiden kiinnostuksen mukaan teatteri-, kuvataide-, kirjoittamis- ja musiikkitoimintaa. Työpajojen ohjaajat keräsivät toimintaan osallistuneilta kokemuksia ja tarinoita vankilassa olemisesta ja muusta laitoseselämästä. Työpajojen tuottamien esitysten käsikirjoitukset syntyivät osallistujien tarinoiden, kokemusten ja improvisaatioiden pohjalta. Yksi työpajoista teki näytelmän sijasta kirjoittamiensa tarinoiden pohjalta kuunnelman vankilasta vapautumiseen liittyvistä ajatuksista ja kokemuksista.

Työpajatoiminnan tarkoituksena oli tarjota toimintaan osallistuville mahdollisuus käsitellä vapautumiseen liittyviä tunteita ja ajatuksia taiteen keinoin. Työpajoissa tehtiin harjoituksia, joissa osallistujat pääsivät työstämään yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviä haasteita sekä harjoittelemaan vuorovaikutus- ja ryhmätyöskentelytaitojaan. Toiminta perustui yhdessä tekemiseen kuitenkin ottaen huomioon jokaisen osallistujan yksilölliset vahvuudet ja tuen tarpeet. Työpajatoiminnassa tehtiin harjoitteita, joissa osallistujat joutuivat välillä menemään myös epä mukavuusalueelleen. Tarkoituksena oli vahvistaa yhteisöllisyyttä, itse-tuntoa ja luottamusta.

Taide voi opettaa ihmistä näkemään todellisuuden paremmin ja hahmottamaan kokonaisuuksia selkeämmin. Taiteen kanssa oleminen nautinnollisessa vuorovaikutuksessa aktiivisena ja vastaanottavaisena saa aikaan olotilan, jossa ei ole kiirettä, huolta ja murhetta. Taiteen kanssa vuorovaikutukseen asettuminen vaatii virittäytymistä, joka parhaimmillaan toimiessaan vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Taiteen vaikutus voidaan kokea myös terapeuttisena. (Lehtonen 2011, 63–79.) Strandmanin (2007, 160–161) mukaan taiteella voi olla terveyttä, viihtyvyyttä ja hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Taiteen merkityksiä on vaikea selvittää, koska jokainen kokee taiteen omalla yksilöllisellä tavallaan.

Taidelähtöiset menetelmät, kuten draama, teatteri, luova kirjoittaminen, näytteleminen, lausuminen ja kuvataide kuuluvat toiminnallisiin työtapoihin. Työpajatoiminnan harjoitusten jälkeen osanottajilla on mahdollisuus purkaa tuntemuksiin ja keskustella kokemuksistaan yhdessä. Toiminnan tavoitteena on lisätä osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja auttaa tekemään näkyviksi tunteita, asenteita ja arvoja. (Mäkinen & Raatikainen & Rahikka & Saarnio 2011, 157–158.) Työpajatoiminnassa osallistujat lukivat ääneen tekstejä muun muassa Aleksis Kiven Nummisuutareista ja tekivät ilmaisu- ja aistiharjoitteita. Näiden tarkoituksena oli kehittää kollektiivista olotilaa. Työpajatoimintaan osallistuvat kirjoittivat myös fiktiivisiä ja todenperäisiä tarinoita, joita käsiteltiin ryhmässä keskustellen. Työpajatoiminnassa tehtiin harjoitteita myös erilaisten leikkien avulla. Joihinkin improvisaatioihin kuului esimerkiksi huumeiden käyttöön tai vieroitusoireisiin liittyvän liikkeen tekemistä ja tilassa liikkumista valiten ketä vältellään ja kuka vetää

puoleensa. Harjoiuksiin kuului katsottavana olemista ja vuorollaan yleisön edessä jonkin tarinan kertomista. Yleisön ja yhteisön tuki ja kannustaminen jokaisessa vaiheessa oli tärkeää. Työpajoissa harjoiteltiin äänenavausta, pal-leahengitystä sekä kasvojumpaa. Työpajat vierailivat Kansallisteatterissa joko 27.9.2014 Metsäjätin päivänäytöksessä tai 8.10.2014 Patriarkka-esityksessä. Lisäksi työpajatoimintaan osallistuneet pääsivät tutustumaan Kansallisteatterin tiloihin. Yksi työpajoista aloitti työpajatoiminnan aloitusleirillä 20.–22.8.2014 Kirkkonummen leirikeskuksessa. (Työpajatoiminnan ohjaajien muistiinpanot i.a.)

4 VANKEUSAJASTA VAPAUTEEN

4.1 Vankeusrangaistus ja rangaistusajan suunnitelma

Vankeinhoitolaitoksen perustehtäviin kuuluvat yhteiskunnan, henkilökunnan ja vankien turvallisuudesta huolehtiminen sekä vangin kanssa toimiminen parantaen vangin valmiuksia elää rikoksetonta elämää (Mohell & Pajuoja 2006, 15). Vankilalla on kuitenkin myös kuntoutuksellisia tehtäviä, joiden tarkoituksena on vähentää uusintarikollisuutta ja katkaista syrjäytymiskierre (Vuoti 2012, 43). Vankeuslain mukaisesti ”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämönhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusajana” (Vankeuslaki 2005, 2 § 1).

Vankiloiden ja koko oikeuslaitoksen ylläpitäminen ja toiminta on kallista. Vankeusrangaistuksiin käytetään huomattava määrä rahaa. Lisäämällä rangaistuksia sekä pidentämällä rangaistusaikoja taloudellisten vaikutusten määrä kasvaa. Rikollisuuden kontrollin ja rikollisen käyttäytymisen säätelyn kannalta hoito ja kuntoutus ovat eettisesti arvokkaampia vaihtoehtoja ja ne myös toimivat vankeusrangaistusta paremmin. Näyttöä ei myöskään ole siitä, että vankeusrangaistus estäisi rikoksen uusimista. Vankeusrangaistus asetetaan aina tehdyn rikoksen perusteella, eikä tällöin voida tietää, ketkä rangaistuksen saaneista tulevat uusimaan tekonsa. Vankeusaika voi heikentää vangin psykososiaalista tilaa. Toisinaan on mahdoton tietää, johtuvatko vangin psyykkiset häiriöt yksilön taustasta vai onko kyseessä jokin vankeudesta johtuva reaktio. Psyykkinen ja fyysinen hyvinvointi kärsivät usein pitkän vankeuden aikana ja vankilasta vapautuminen voi tuntua pelottavalta. Vankeusajan jälkeen sosiaalinen selviytyminen vapaudessa voi olla haastavaa, koska vankeus usein vaikeuttaa ihmissuhteiden luomista ja niiden ylläpitämistä. (Haapasalo 2008, 237–239.)

Suomessa kaikki vankeusrangaistuksen saaneet vapautuvat, myös elinkautisen tuomion saaneet (Richter 2002, 98). Vankeuslaki velvoittaa, että jokaiselle van-

gille laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteena on edistää vangin yhteiskuntaan integroitumista, antaa valmiuksia rikoksettomaan elämään ja elämänhallintaan. Rangaistusajan suunnitelmassa otetaan huomioon koko vankeusaika sekä koevapaus ja ehdonalainen vapaus. Rangaistusajan suunnitelmaa muokataan tarpeen mukaan ja tarkistetaan säännöllisin väliajoin. Vankeuslain 4. luvun 6. §:ssä säädetään rangaistusajan suunnitelmaan liittyvistä toimenpiteistä ja sisällöstä. Rangaistusajan suunnitelmaa toteutetaan yhdessä vangin kanssa. Suunnitelman avulla pyritään motivoimaan vankia sellaiseen toimintaan, joka parantaisi vangin toimintakykyä ja tukisi rikoksettomuutta. Motivoinnin tueksi vangille voidaan tarjota erilaisia kannustimia, kuten poistumislupa tai siirtyminen avoimempiin olosuhteisiin. Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään hyvissä ajoin ennen vangin vapautumista valvontasuunnitelmalla ja vapauttamissuunnitelmalla. (Mohell & Pajuoja 2006, 15, 66-70.)

Mikkelin vankilan päihdeohjaajana työskennellyt Sanaksenaho (2012, 31, 44–45) tutki opinnäytetyössään vapauttamissuunnitelman kehittämistä. Opinnäytetyön tavoitteena oli vankien yhteiskuntaan sijoittumisen parantaminen ja vangin yhteistyöverkoston kartoittaminen ja kehittäminen. Tutkimuksessa selvisi, että vapauttamissuunnitelman laatimisessa sekä vangin että työntekijän aktiivisuudella on merkitystä.

Rangaistusajan suunnitelma tulee tarkastaa säännöllisesti, koska sen kautta arvioidaan vangin sitoutumista omaan muutosprosessiin ja kuntoutumiseen. Rangaistusajan suunnitelman pohjalta pyritään ohjaamaan vankia sellaisen kuntouttavan toiminnan pariin, joka minimoisi uusintarikollisuusriskiä. Vaikka rangaistusajan suunnitelman tekeminen ja seuranta perustuvat lakiin, ei seuranta välttämättä aina ole lainkaan ja joissain tapauksissa koko suunnitelma jää tekemättä. Vangin vaikutusmahdollisuudet ovat luonnollisestikin vähäiset, jos suunnitelmaa ei tehdä tai se tehdään ilman vangin läsnäoloa. Omalla aktiivisuudellaan vangin on mahdollista tehostaa rangaistusajan suunnitelman tekoa. Ongelmana suunnitelman teossa on myös se, että suunnitelman saattaa laatia ja toteuttaa eri yksikkö. Haasteen rangaistusajan suunnitelman tarkoituksenmu-

kaiseen toteuttamiseen voi aiheuttaa lisäksi suunnitelman sisältö suhteessa vankilan resursseihin. (Vuoti 2012, 35,37.)

Vankeusasetuksen 11. luvun 79. §: ssä tarkennetaan vapauttamissuunnitelman sisältöä. Vapauttamissuunnitelman tarkoituksena on arvioida sellaisia tekijöitä, jotka tukisivat vangin selviytymistä vapautumisen jälkeen. Arvioitavia asioita ovat vangin asumiseen, toimeentuloon, työhön tai koulutusjärjestelyihin, sosiaalisiin suhteisiin, työkykyyn, terveydenhuoltoon sekä päihdekuntoutukseen ja muuhun psykososiaaliseen kuntoutukseen liittyvät tarpeet. Tarpeen mukaan vapauttamissuunnitelmaa toteutetaan yhteistyössä Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006, 79 § 11.) Oikeusministeri Henrikssonin (2013) mukaan vapauttamissuunnitelmien tekemisessä ja sisällössä on eri vankiloiden välillä liian suuria eroja. Ministerin mielestä vankilassa alkaneiden kuntoutustoimien tulisi jatkua vangin vapautuessa. Tämä toiminta lisäisi yhteiskunnan turvallisuutta. Henriksson painotti myös kuntien, kolmannen sektorin sekä rikosseuraamuslaitoksen välistä yhteistyötä ja sen kehittämistä. (Oikeusministeriö 2013.)

Vapauttamissuunnitelma on kokonaisvaltainen kuvaus vangin tilanteesta vapautumisvaiheessa. Siinä käsitellään vangin koulutukseen, sosiaalisiin suhteisiin, työllisyyteen, kuntoutukseen, asumiseen ja valvontaan liittyviä seikkoja. Vahvimmin suunnitelmassa korostuvat päihteiden käyttöön, taloustilanteeseen ja asumiseen liittyvät asiat. Suunnitelmassa arvioidaan vangin palvelujen tarvetta, sekä edellytyksiä selviytyä vapaudessa. Vapauttamissuunnitelmaa aletaan laatia pitkäaikaisvankien kanssa useimmiten noin puoli vuotta tai vuosi ennen suunniteltua vapautumista. Lyhytaikaisvankien kuntouttavaan toimintaan ei useinkaan ehditä paneutua, joten verkostotyön rooli vapauttamissuunnitelmaa tehdessä on erityisen tärkeä. Vapauttamissuunnitelman puuttuminen tai suppeus ei aina tarkoita, ettei vapauttamistyötä olisi tehty. Osa sosiaalityöntekijöistä ei pidä vapauttamissuunnitelman perusteellista kirjaamista tarkoituksenmukaisena. Sen sijaan laaja-alaista työskentelyä vangin kanssa pidetään vapautumisolosuhteita edistävänä. (Vuoti 2012, 36–38.)

4.2 Yhteiskuntaan integroituminen ja rikosentorjunta

Sekä yhteiskuntaan integroitumista että yhteiskunnasta syrjäytymistä on hankala määritellä yksiselitteisesti. Molempia käsitteitä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Niitä voidaan tarkastella ilmiöinä, joita tutkitaan yksilön, yhteiskunnan tai tietyn ryhmän kautta. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja poliittiset ratkaisut vaikuttavat ratkaisevasti yksilöiden tai ihmisryhmien elinolosuhteisiin, heille tarjottaviin mahdollisuuksiin tai tarjottavien mahdollisuuksien pois leikkaamisiin. Myös vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroitumista voidaan tarkastella yksilö- tai ryhmäkohtaisesti, kuitenkin huomioiden yhteiskunnan sen hetkinen tilanne. Poliittiset päätökset vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroituminen tapahtuu. Siitä huolimatta integroitumista voidaan tulkita monella eri tavalla. (Savukoski & Kauramäki 2011, 123–125.)

Vankila aiheuttaa laitostumista, koska se on ympäristöltään eristyksissä muusta yhteiskunnasta. Laitostumiseen liittyviä asioita ovat itsetunnon ja aloitekyvyn väheneminen sekä identiteetin ja yksilöllisyyden hajoaminen. Näiden takia laitoksesta yhteiskuntaan integroituminen voi tuntua vapautuvasta pelottavalta. Leimautuminen vankilakundiksi voi vaikeuttaa yhteiskuntaan integroitumista entisestään vangin vapauduttua. (Haapasalo 2008, 239–240; Vuoti 2012, 59–60.)

Moni asia vaikuttaa vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroitumiseen ja jokaista vankia olisi tuettava yksilöllisesti. Kuittinen ja Rönkä (1991) tutkivat pro gradu -tutkielmassaan vankien arvioimana sosiaalityön päätehtäviä. Näitä olivat palvelujen ja sosiaaliturvaetuuksien käyttöön liittyvät asiat, vapautumiseen liittyvät asiat sekä elämäntilanteeseen ja eri ongelmiin ratkaisuvaihtoehtojen etsiminen. Vangit pitivät merkittävänä sosiaalisen verkoston eli omaisten ja eri alojen ammatinedustajien kartoittamista yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Vankien ongelmien moninaisuuksista johtuen sosiaalityön merkitys jo vankilassa oloaikana koettiin erittäin tärkeäksi. (Kauppila 2014, 210.) Myös Vuoti (2012) toteaa pro gradu -tutkielmassaan, että verkostoyhteistyön tulisi olla paljon nykyistä merkittävämpää vangin vapautumisvaiheessa. Vapauttamis-

suunnitelmaa laadittaessa on yhteistyöhön saatava mukaan sen kunnan toimija, johon vanki vapautuu. Kuntoutuksen jatkuminen siviilissä on tärkeää, koska kuntoutuksen positiivisten vaikutusten näkymiseen vankilasta vapautumisen jälkeen saattaa kulua vuosia. Suunnitelman tekeminen menettää merkityksensä, mikäli kunta ei voi tarjota palveluita joita vapauttamissuunnitelmaan kirjataan. (Vuoti 2012, 40,42.)

Rikoksentorjunta on kriminaalipolitiikan keskeinen tavoite ja sillä tarkoitetaan kaikkia sellaisia toimia, joiden avulla pyritään ennaltaehkäisemään rikollista toimintaa. Rikoksentorjunnan keinot voidaan luokitella sosiaaliseen, tilanteelliseen ja normiohjaukseen keskittyvään rikoksentorjuntaan. Sosiaalinen rikoksentorjunta ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä, mutta siihen kuuluvat yksilön kehitystä tukevat sekä sosiaaliturvajärjestelmään liittyvät rakenteelliset toimet. Rikoksuran ei voida olettaa loppuvan hetkessä, vaan kyseessä on monivaiheinen prosessi. Rikollinen elämäntapa muokkaa ihmisen identiteettiä ja sosiaalisia verkostoja. Näistä irti pääseminen on aikaa vievää ja saattaa kestää vuosia. Rikoksen uusimista pyritään ehkäisemään muun muassa lisäämällä kognitiivisia taitoja parantavia ohjelmia. (Lappi-Seppälä 2006, 47, 56- 60, 63.) Rangaistusajan suunnitelmalla on oleellinen merkitys rikoksenuusimisen näkökulmasta. Aikaisempia suunnitelmia voidaan hyödyntää uutta suunnitelmaa laatiessa. Rikoskierteen katkaiseminen vaatii usein pitkäkestoista prosessimaista työskentelyä. Aikaisempia suunnitelmia läpikäymällä voidaan selvittää, minkälaista kuntoutusta vanki on aiemmin saanut ja millainen vangin tilanne on vapautumisvaiheessa ollut. (Vuoti 2012, 41.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusympäristö

Työpajatoimintaan osallistuneiden haastattelut toteutettiin Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisössä sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön ylläpitämässä Vertaistuki Rediksessä. Sillanpirtin ja Rediksen työntekijät varasivat tilat haastatteluja varten. Työntekijät myös kertoivat haastateltaville haastattelujen ajankohdasta ja varmistivat, että ajankohta sopi haastateltaville.

Hoitokoti Sillanpirtti on Helsingin Siltamäessä sijaitseva 60-paikkainen päihde-ongelmallisille miehille, naisille sekä pariskunnille tarkoitettu kuntouttava hoitokoti. Sillanpirtissä toimii seitsemän paikkainen lääkkeetöntä huume kuntoutusta tarjoava pienyhteisö. Sillanpirtin tavoitteena on katkaista laitoskierre ja parantaa yleisesti elämänhallintaa. (Suoja-pirtti ry i.a.) Haastattelut toteutettiin 13.1.2015 Pienyhteisön ryhmätilassa ja henkilökunnan toimistossa. Molemmat tilat oli varattu haastattelukäyttöön eikä häiriötekijöitä ollut.

Kriminaalihuollon tukisäätiön ylläpitämä Vertaistuki Redis on päihteetön ja yhteisöllinen olohuone Helsingin Sörnäisissä. Vertaistuki Rediksessä on mahdollista harjoitella yhdessäoloa sekä keskustella itseään askarruttavista rikoksetomaan elämään liittyvistä teemoista ilman päihteitä. (Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a.) Haastattelut tehtiin 29.1.2015 Vertaistuki Rediksen neuvotteluhuoneessa.

5.2 Aineiston keruu ja aineisto

Aineisto koottiin haastattelemalla työpajatoimintaan osallistuneita. Toteutimme haastattelut AVAIN-mittarimenetelmän arviointilomakkeita soveltaen siten, että jäsensimme haastattelukysymysten teemat aikuissosiaalityön vaikuttavuuden mittaamisen käyttöön tarkoitetun AVAIN-mittarimenetelmän arviointilomakkeen teemojen mukaan. AVAIN-mittarimenetelmä on aikuissosiaalityön vaikuttavuuden mittaamiseen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) kehitetty arviointityökalu (Kivipelto & Blomgren & Karjalainen & Saikkonen 2013, 27). AVAIN-mittarimenetelmän käytöstä oli opinnäytetyön tilaaja päättänyt etukäteen.

Syksyllä 2014 Vapauden kauhu -hankkeen neljästä työpajatoimintapisteestä Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisön kuntoutujille ja Vertaistuki Rediksen asiakkaille oli tehty AVAIN-mittarimenetelmän ensimmäisen vaiheen arviointihaastattelut eli alkuarviointihaastattelut. AVAIN-mittarimenetelmän arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa selvitettiin asiakkaiden tavoitteet (liite 1), tilannetekijät (liite 2) sekä käytettävät menetelmät (ks. Kivipelto & Blomgren & Karjalainen & Saikkonen 2013, 27). Toimipisteiden henkilökunta oli tehnyt nämä arviointihaastattelut. Opinnäytetyön tilaaja toivoi, että jatkaisimme arvioinnin tekemistä toteuttamalla toisen vaiheen arviointihaastattelut. Arvioinnin toisessa vaiheessa arvioidaan, miten arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa asetetut tavoitteet ovat toteutuneet (muutos parempaan, tilanne pysynyt ennallaan, tavoitetta edistävät tai vaikeuttavat tilannetekijät (Kivipelto & Blomgren & Karjalainen & Saikkonen 2013, 27). Opinnäytetyön kohderyhmäksi valikoitui Hoitokoti Sillanpirtin Pienyhteisön kuntoutujat sekä Vertaistuki Rediksen asiakkaat sillä perusteella, että heille oli tehty alkuarviointihaastattelut.

Saimme kuuden työpajatoimintaan osallistuneen alkuarviointihaastattelujen aineistot tammikuun alussa 2015. Loput alkuarviointihaastattelut olivat kadoksissa. Otimme sähköpostitse yhteyttä alkuarviointihaastattelut tehneisiin työntekijöihin selvittääksemme, miten he olivat haastattelut toteuttaneet. Selvisi, että alkuarviointihaastattelulomake sisälsi käsitteitä, joita ei ollut tarkkaan määritelty haastatteliijoille eikä haastateltaville. Haastattelulomakkeessa (liite 1 & 2) olevat

kohdat saattoi ymmärtää eri tavoin. Me opinnäytetyöntekijät päätimme jättää haastatteluista pois kaikki ne kohdat, joita emme pystyneet määrittelemään niin, että kysymämme asiat olisivat varmasti samat kuin alkuarviointihaastatteluissa.

Etsimme kadonneita alkuarviointihaastatteluja sähköpostiviestein ja puhelimitse kaikilta työpajatoiminnassa mukana olleilta tahoilta. Saimme tammikuun 9. päivänä sähköpostilla tiedon, että loput alkuarviointihaastattelut olivat löytyneet ja niitä oli seitsemän kappaletta. Ongelmaksi muodostui se, että löytyneet alkuarviointihaastattelut oli numeroitu ja numerolista oli hävinnyt. Numerolistalla oli haastatteluun vastanneiden nimet, joten oli epäselvää, mikä kenenkin haastattelulomake oli. Useiden epäselvyyksien vuoksi jätimme työntekijöiden toteuttamat alkuarviointihaastattelut huomioimatta tulosten raportoinnissa.

Muutimme AVAIN-mittarimenetelmän strukturoidut haastattelut puolistrukturoituihin haastatteluihin. Haastatteluiden pohjana käytimme AVAIN-mittarimenetelmän tavoitteita sekä tilannetekijöitä (liite 1 & 2). Haastateltavilta kysyttiin, minkälaisia muutoksia he kokivat tapahtuneen esimerkiksi itsetunnonsa (ks. liite 1) työpajatoiminnan avulla. Tulosten laajentamiseksi sekä kokemusten ja tuntemusten selvittämiseksi haastateltaville esitettiin tarkentavia jatkokysymyksiä. Jatkokysymykset olivat teemaan liittyviä, esimerkiksi miten itsetunnon vahvistuminen ilmeni. Haastateltavilta kysyttiin myös, miten he kokivat eri tilannetekijöiden edistäneen tai vaikeuttaneen (ks. liite 2) yhteiskuntaan integroitumista. Tilannetekijöihin kuuluivat esimerkiksi asumisolosuhteet ja motivaatio.

Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa haastattelu keskittyy määrättyihin teemoihin, jotka ovat kaikille haastateltaville samat. Teemahaastattelu ei edellytä haastattelun olevan joko laadullinen tai määrällinen eikä se rajaa haastattelun ”syvyyttä” tai määritä haastattelukertoja. Haastateltavien äänen kuuluminen mahdollistuu teemahaastattelussa, jossa korostuu tutkittavan oma kokemus tilanteista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Teemahaastattelussa keskustelun aikana tulee esiin uusia aihealueita, joihin haastattelijan tulee tarttua, kuitenkin niin, että keskustelu tapahtuu haastateltavan ehdoilla. Teemahaastattelua on verrattu sipulin kuorimiseen, jossa edetään kerros kerrokselta

sipulin ytimeen, josta löytyy ratkaisu. Tästä vertauksesta on käytetty myös nimitystä hermeneuttinen kehä. (Kananen 2014, 77.)

Ennen haastattelujen toteuttamista testasimme haastattelukysymyksiä toinen toistamme haastattelemalla. Harjoittelun tarkoituksena oli varmistaa kysymysten selkeys ja haastattelijoiden yhtenäinen linjaus jatkokysymyksistä. Haastattelut toteutettiin Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Suoja-Pirtti ry:n luvalla. Haastateltaville kerrottiin ennen haastattelun alkamista, mihin tarkoitukseen aineistoa kerätään. Kaikki haastattelut nauhoitettiin haastateltavien luvalla.

Aineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa henkilöä. Haastattelut tehtiin 1/2015-2/2015. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja haastatteluun osallistuminen oli vapaaehtoista. Haastattelut kestivät keskimäärin 45 minuuttia. Haastatteluun osallistui kuusi Sillanpirtin Pienyhteisön kuntoutujaa sekä kaksi Vertaistuki Rediksen asiakasta. Sillanpirtin Pienyhteisön haastattelujen osallistumisprosentti oli 100 eli kaikki työpajatoimintaan osallistuneet suostuivat haastateltaviksi. Vertaistuki Rediksestä haastatteluun osallistui kaksi seitsemästä eli 28,6 %. Haastateltavista viidellä oli vankilatausta ja yksi oli haastatteluhetkellä koevapaudessa.

Haastateltavilta kerättiin perustiedot AVAIN-mittarimenetelmän mukaisesti. Niitä olivat sukupuoli, syntymävuosi, siviilisäätty, perhetyyppi, kansallisuus, asumismuoto, peruskoulutus ja tämän hetkinen toiminta. Haastateltavista miehiä oli kuusi ja naisia kaksi. Haastateltavien syntymävuodet olivat 1961, 1964, 1968, 1975, 1981, 1981, 1983 ja 1984. Haastateltavien keski-ikä oli 40. Haastateltavista kaksi oli siviilisäädyltään naimattomia, yksi oli avioliitossa, kolme oli eronnut ja kaksi oli leskiä. Kaikki haastateltavat olivat Suomen kansalaisia ja neljällä oli lapsia. Yksi haastateltavista asui vuokra-asunnossa, yksi tukiasunnossa ja kuusi päihdekuntoutusyksikössä. Haastateltavista kaksi oli ylioppilaita, yhdellä oli ammatillinen koulutus, neljällä oli peruskoulupohja ja yksi oli suorittanut kansakoulun. Haastateltavista kuusi oli haastatteluhetkellä ympärivuorokautisessa päihdekuntoutuksessa, yksi työttömänä ja yksi työssä.

Nauhoitettua haastatteluaineistoa tallennettiin yhteensä seitsemän tuntia. Haastattelut litteroitiin referoiden, koska haastattelut sisälsivät opinnäytetyön kannalta myös epäoleellista tietoa. Litteroitua tekstiä tuli rivivälillä 1,5 kirjoitettuna 31 sivua.

Aineistoa analysoidessamme palasimme vielä nauhoitettuihin haastatteluihin tarkistaaksemme, että litteroidulla aineistolla saamamme tieto vastasi meidän tulkintaamme aineistosta.

Haastattelujen analysoinnin tukena on käytetty tekemiämme muistiinpanoja. Muistiinpanot koskevat havaintojamme Sillanpirtin Pienyhteisön työpajaharjoituksissa, arviointipalaverissa ja ensiesityksessä, Vapauden kauhu vai kaiho? -seminaarissa 22.1.2015 sekä Kylmäkosken vankilan teatterityöpajan demoesityksessä 15.1.2015. Käsinkirjoitettuja muistiinpanoja oli noin kymmenen A4 sivun verran. Tätä aineistoa käytettiin varsinaisen aineiston ymmärtämisen ja tulkitsemisen tukena. Havainnointimme avulla pystyimme syventämään teema-haastatteluiden jatkokysymyksiä haastattelutilanteessa.

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston litterointi oli myös syvällistä perehtymistä aineistoon, niin että syntyi käsitys siitä, mitä aineistossa on. Litteroimme tarkasti kaiken sen, mikä liittyi tutkimuskysymyksiin. Litteroitu aineisto luokiteltiin ensin kokoamalla samaan teemaan liittyvät asiat yhteen. Teemat muotoutuivat haastattelukysymysten aiheiden mukaan. Tällaisia aiheita olivat esimerkiksi osallisuus, menneisyyden käsitteleminen ja itsetunto. Näitä alaluokkia muodostui 21.

Alaluokkia tarkasteltiin sen mukaan, mitä ne merkitsivät yksilön, ihmissuhteiden ja yhteisöllisyyden sekä yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Näistä muodostui kolme pääluokkaa. Aineiston luokittelun avulla voidaan tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää haastatteluaineistoa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 147).

Analysoimme näin luokiteltua aineistoa peilaamalla sitä tutkimuskysymyksiin. Tarkastelimme aineistoa erityisesti sen kannalta, mitä se kertoo haastateltavien arvioimana arkielämän sujuvuudesta ja elämänhallinnasta, ihmissuhteista ja yhteisöllisyydestä sekä yhteiskuntaan integroitumisesta. Kuvaamme aineiston analyysia liitteenä olevan taulukon avulla (liite 3).

Aineisto ryhmiteltiin lisäksi sen mukaan, kuinka moni koki kysytyissä asioissa tapahtuneen muutosta parempaan (liite 1). Tilannetekijät (liite 2) ryhmiteltiin sen mukaan, kokivatko haastateltavat tilannetekijöiden edistäneen vai vaikeuttaneen yhteiskuntaan integroitumista. Aineistoa havainnollistetaan määrällisesti opinnäytetyön luvussa 6 Excel -kuvioiden avulla.

Tulokset esitetään luvussa 6 kolmen pääteeman mukaisesti. Ensimmäisenä käsittelemme arkielämän sujuvuutta ja elämänhallintaa. Toisena pääteemana ovat ihmissuhteet ja yhteisöllisyys. Kolmas pääteema on yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttavat tilannetekijät.

Tutkimusote tässä opinnäytetyössä on laadullinen, mutta olemme kuvanneet tutkimustuloksia myös määrällisesti. Puolistrukturoitu haastattelu ja analysointi-

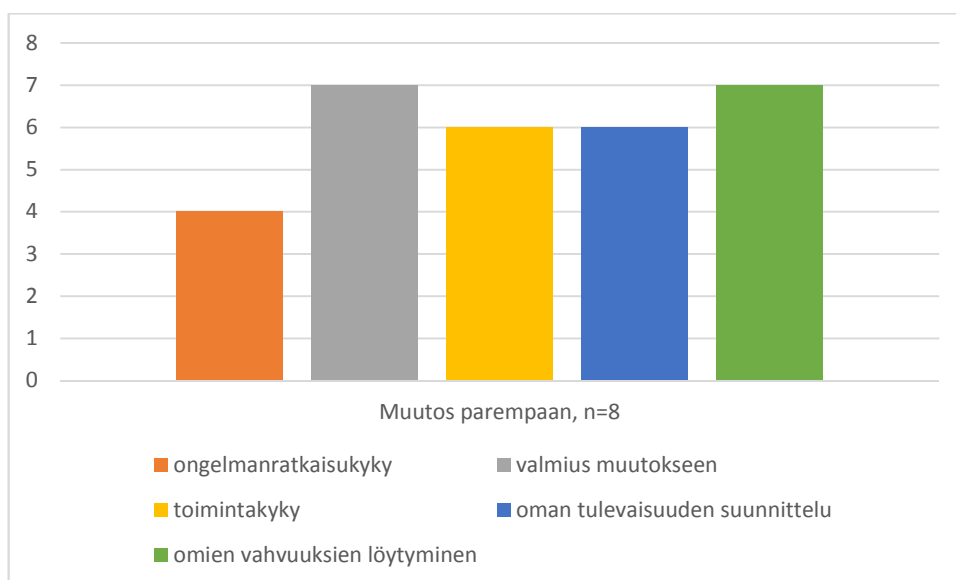
menetelmä ovat tyypillisiä laadullisen tutkimuksen tekemisessä. Laadullinen ja määrällinen tutkimusote eivät kumoa toisiaan, sillä laadullista ilmiötä voidaan havainnollistaa numeroin (Anttila 1998, 182).

6 KOKEMUKSIA TYÖPAJATOIMINNASTA

6.1 Arkielämän sujuvuus ja elämänhallinta

Arkielämän sujuvuuteen ja elämänhallintaan sisältyvät haastateltavien itsessään kokemat muutokset. Tarkasteltavia asioita oli yhteensä kymmenen. Näitä havainnollistetaan kuvioiden 1 ja 2 avulla. Kuviossa 1 käsitellään ongelmanratkaisukykyä, valmiutta muutokseen, toimintakykyä, oman tulevaisuuden suunnittelua sekä omien vahvuuksien löytymistä.

Kuvion 1 perusteella voidaan todeta, että neljä kahdeksasta työpajatoimintaan osallistuneesta haastateltavasta koki muutosta parempaan ongelmanratkaisukyvyssään. Seitsemän kahdeksasta oli sitä mieltä, että valmius muutokseen oli parantunut. Kuusi haastateltavaa näki muutosta parempaan tapahtuneen sekä toimintakyvyssään että oman tulevaisuuden suunnittelussa. Seitsemän kahdeksasta haastateltavasta sanoi muutosta parempaan tapahtuneen omien vahvuuksien löytymisessä.

KUVIO 1. Haastateltavien kokema muutos parempaan arkielämän sujuvuudessa ja elämänhallinnassa

Puolet haastateltavista koki ongelmanratkaisukykynsä parantuneen työpajatoiminnan avulla. Yksi haastateltavista kertoi saaneensa työpajatoiminnasta joitain oppeja, joiden avulla pystyi käsittelemään itseensä kohdistuvaa epäuskoa. Haastatteluissa tuli esiin, että työpajatoiminta sai haastateltavat pohtimaan, ettei aina tarvitse onnistua, epäonnistuminen on hyväksyttävää ja jopa voimaannuttavaa.

Kylhän siin tuli sellasta, et miks sitä vaatii itteiltään niin paljon ja miks on nii tyytymätön itteensä et katkee pinna samantien jos ei onnistu jossain. Et tuli niinku mentyy sellaseen liialliseen itsekritiikkiin mist on sit varmaan aina kärsiny, et ei se oo nii vakavaa kuiteskaan. (H2)

Oon mä tosta kuitenkin saanut sellaisia jotain oppeja. Lähinnä se epäusko ollut itseä kohtaan, että pystynkö mä? Kuiteskin mä luotin siihen, että nää jotenkin ratkee nää ongelmat ja silleen. (H6)

Räsänen (2014, 156) mukaan ihmisellä on monenlaisia strategioita elämässä selviytymiseen. Varmistavissa defensiivisissä strategioissa vaikeuksia välttämällä, sopeutumisstrategioissa muuttunut tilanne hyväksytään ja sopeutetaan elämä uuteen tilanteeseen. Luovissa strategioissa ylitetään elinolosuhteiden ennalta määrittämiä rajoja ja etsitään vaihtoehtoisia mahdollisuuksia.

Haastateltavista yhtä lukuun ottamatta kaikki arvioivat valmiuden muutokseen parantuneen, mutta eivät pystyneet varmuudella sanomaan, johtuiko muutos nimenomaan työpajatoiminnasta, vai jostakin samaan aikaan tapahtuneesta toiminnasta. Yksi piti jännitystä niin ylivoimaisena, että joutui jättämään työpajatoiminnan kesken. Eräs haastateltavista sanoi, että on työpajatoiminnan avulla päässyt rikkomaan omaa jähmettynyttä persoonaansa ja uskoo siksi kykenevänsä kehittämään ihmisenä. Kolme haastateltavista toi esiin, että sitoutuminen mihin tahansa toimintaan on aina ollut haastavaa. Eräs haastateltavista kertoi olevansa ylpeä muutamasta muusta työpajatoimintaan osallistuneesta, koska he pystyivät sitoutumaan työpajatoimintaan.

Kyl mä viihdyin tosi hyvin ja tuli hyvään saumaan niin sanotusti, et kyl mä uskon et tommonen vapaamuotonen vois olla tosi hyvä, mutta mä luulen myös että sellanen, joku siinä sivussa oleva mihin pitäis nimenomaan sitä sitoutumista harjoittaa niin olis myös hyvä.

Eikä pelkästään sellanen mihin voi vaan tupsahtaa sitte ku huvittaa. Koska kaikille entisille vangeille ja päihdekäyttäjille se on tosi tärkeä, ei sitä voi mihinkään töihinkään tai mihinkään mennä ennen ku on sitoutumiskykyinen ja kykenee ottaa sen vastuun asioista. (H8)

Identiteetti on ihmisen omakuvan, roolien ja toiminnan muodostama kokonaisuus. Identiteetti voi kehittyä koko elämän ajan. Identiteettiä etsiessä voi tulla konfliktitilanne, kun uusien taitojen oppiminen ja kehittyminen johtaa uuteen käsitykseen itsestä ja ympäröivästä maailmasta. Identiteettiä voidaan pitää vahvana ja kypsänä silloin, kun ihminen pystyy toteuttamaan itseään ja elämään sopusoinnussa omien valintojensa, itsensä ja arvojensa kanssa kaikilla elämän alueilla. (Räsänen 2014, 152.) Haastateltavat huomasivat työpajatoiminnan aikana toimintakykynsä parantuneen. Yksi haastateltavista kertoi hänellä olleen alkuun vaikeuksia lähteä harjoituksiin kiinnostuksen puutteen vuoksi. Työpajatoiminnan edetessä haastateltavan kiinnostus kasvoi ja sen myötä myös toimintakyky parani. Yksi haastateltavista kertoi toimintakyvyn riippuvan paljon päivästä ja monien päällekkäisten prosessien vaikuttavan toimintakykyyn.

Asioista suoriutuu, ku niist on pakko suoriutua. Oli äärimmäisen negatiivinen asenne projektia kohtaan, ainoana, vitutti osallistua, asenne on vähän muuttunut kuitenkin. Jaksaminen on yleisesti ottaen huonoa tekemättömien vuosien jälkeen. Lisää kykyä jaksaa kun joutuu tekemään jotain. (H2)

Toimintakyky on parantunut, kun joutui lähtemään sinne harjoituksiin vaikka yhtään ei olis kiinnostanut. (H7)

Eräs haastateltavista sanoi uskovansa työpajatoiminnan tukevan hänen toipumistaan päihderiippuvuudesta. Jotkut haastateltavat kertoivat, etteivät olleet koskaan esimerkiksi esiintyneet selvinpäin. Haastateltavat sanoivat yllättyneensä omista taidoistaan, niin uusista kuin vanhoista. He kertoivat saaneensa valtavasti tukea ja kannustusta työpajatoiminnan ohjaajilta. Haastateltavien mukaan työpajatoiminnan ohjaajilla oli kyky nähdä ja tunnistaa jokaisen yksilölliset vahvuudet. Löytyneitä taitoja olivat esimerkiksi kirjoittaminen, lausuminen, pianon soitto, laulaminen, sanoittaminen, esiintyminen ja näyttelemine. Kaksi haastateltavista kertoi löytäneensä keinoja, joita käyttämällä pystyvät keskitty-

mään meneillään olevaan asiaan. Eräs haastateltavista sanoi työpajatoiminnan rohkaisseen häntä jatkamaan musiikkiharrastusta.

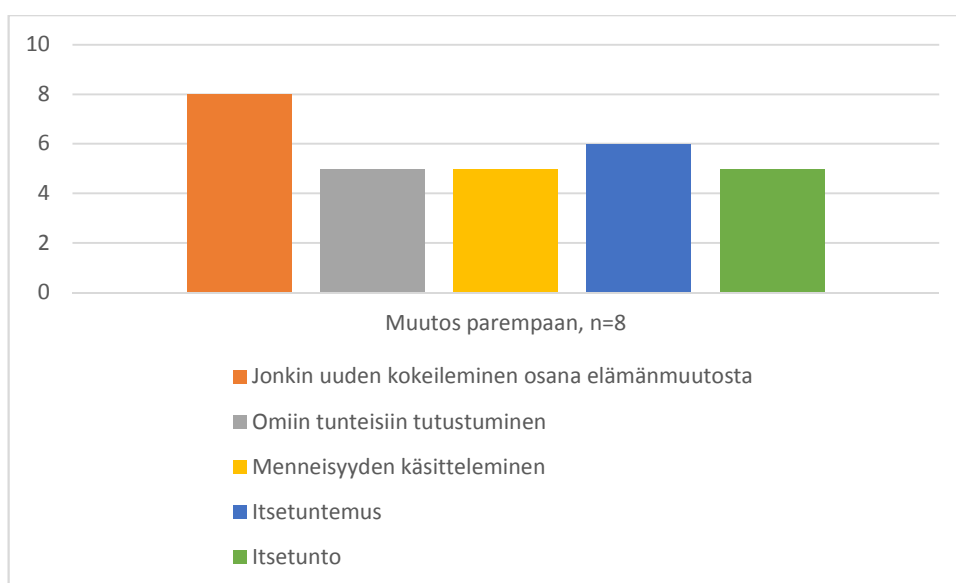
Mul ei ollu minkäänlaist uskoo omiin juttuihin ollenkaan ku mä tulin tänne. Se mikki oli tos pöydällä pitkään ennen ku mä yhteisön kautta plus ton projektin kautta muhun valettiin sellast uskoo et mä jotenkin tavallaan tuottaisin niit räppijuttuja tai alkaisin tekee sitä ylipäätään, mä olin vähän vastaan sitä mut sit siin kävi näin. (H5)

Pelkästään toi projekti on tuonu semmosia asioita, et kiitollisuus meinas unohtuu jossain vaiheessa, se johtu ihan omista asioista joita tapahtu. Mut kyl tää on ollu ihan älytön, huh huh. Et kykenee tajuu, et täs on maailma täysin auki, tekee mitä vaan. (H5)

Saahan täält sellaisen harrastuksen, mikä vie mukanaan. Kun on päässyt niin on huomannut, että näitähän on paljon muitakin. Esimerkiksi ne kysy sielt Taiteen Sulattamosta, että lähdenkö sinne mukaan, niin tottakai mä lähden semmoseen toimintaan mukaan. (H6)

Voimaantumisessa tarkoituksena on tuottaa ja vahvistaa ihmisten arkielämään voimaantumisen kokemuksia, jotka rakentuvat muun muassa turvallisuudesta, kannustavuudesta ja yhteisestä ponnistelusta. Voimaantumiskokemukset vaikuttavat syvästi ihmisen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Voimaantuminen on toimintakyvyn kasvattamista päämäärätietoisesti. Yksilöitä ja yhteisöjä autetaan löytämään ja käyttämään heistä itsestään löytyneitä voimavaroja ja taitoja ja sitä kautta saavuttamaan tavoitteitaan. (Räsänen 2014, 76–77.) Työpajatoiminnassa oli selkeästi nähtävissä yhteen kuuluvuutta, kannustamista ja toisiinsa luottamista. Työpajaohjaajat kannustivat toiminnassa mukana olleita tuomaan esiin omia mielipiteitään ja näkemyksiään. Ratkaisut pyrittiin tekemään ryhmälähtöisesti ja keskustellen mahdollisista vaihtoehdoista.

Kuviossa 2 käsitellään jonkin uuden kokeilemista osana elämänmuutosta, omiin tunteisiin tutustumista, menneisyyden käsittelemistä, itsetuntemusta sekä itse-tuntoa. Kaikki kahdeksan työpajatoimintaan osallistunutta haastateltavaa koki jonkin uuden kokeilemisen osana elämänmuutosta parantuneen. Viisi kahdeksasta haastateltavasta oli sitä mieltä että, omiin tunteisiin tutustumisessa, menneisyyden käsittelemisessä sekä itsetunnossa tapahtui muutosta parempaan. Kuusi haastateltavaa kertoi itsetuntemuksensa parantuneen.

KUVIO 2. Haastateltavien kokema muutos parempaan arkielämän sujuvuudessa ja elämänhallinnassa

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että muutosta parempaan tapahtui jonkin uuden kokeilemisessä osana elämänmuutosta. Eräs haastateltavista kertoi näkevänsä potentiaalisuuden työpajatoiminnassa. Hän sanoi, että epämukavuusalueelle meneminen, heittäytyminen ja itselleen nauraminen on monelle tärkeää. Hän perusteli tätä sillä, että muutoin on kovin itsekriittinen ja mielellään mitaltoi omia saavutuksiaan. Yksi haastateltavista lähti työpajatoimintaan mukaan toiveenaan, että työskentely olisi terapeutista ja sen myötä saisi uusia näkökulmia elämäänsä. Työpajatoiminnan alussa kaikki osallistujat pääsivät seuraamaan Kansallisteatterin näyttelijöiden esittämää teatteriesitystä. Haastateltavat sanoivat olleensa erittäin vaikuttuneita esityksestä ja sen aikaansaamasta

tunnelmasta. Monille heräsi halu mennä teatteriin uudestaan. Haastateltavista seitsemän suunnitteli menevänsä teatteriin lähitulevaisuudessa.

No kyl silleen et pysty sit kuitenkin menee siihen soittamaan ja säestää sitä laulua ja sen jälkeen on ollu sellanen et vois mennä uudestaanki. Et pystyis lähtee uudestaanki tommoseen esiintymiseen ilman et ottais siit niin suurii paineita. Et sai sen kokemuksen, et voi tehdä virheitä yleisön edessä, eikä siihen maailma kaadu, et se on yks tilanne ja niit tulee lisää sit. (H2)

Jännitykset olivat kovia, mutta oli hienoa tehdä. Suuntaa ja uskoa antava. (H3)

Aikaisemmin oon ollut niin teatterin vastainen, et en ikinä mene, nyt oli sit ku kävi siellä et tonne voisi mennä uudestaankin. Live juttu on paljon mageempi ku leffa, ne ihmiset oli niin iholla siinä. (H1)

Ajattele, mä oon käynyt katsomassa neljä teatterinäytöstä tällä ajalla. Mä en oo ikinä ennen käynyt teatterissa tai joskus lapsena ehkä käynyt teatterissa. Se on tämän proggiksen innoittamana. Nyt on vaan vienyt eteenpäin ja päässyt toteuttamaan itseään. (H6)

Oon kokenut tämän hyödyllisenä. Todellakin, ja toivon että näitä tulee lisää. Muutkin saa mahdollisuuden. Iso merkitys on myös ollut sillä, että tähän piti sitoutua. Ja tosissaan siinä oppi vähän ilmaisemaan paljon sellaista, mitä ei olisi tullut ajatelleeksi etukäteen. (H7)

Neljä haastateltavaa sanoi, että omiin tunteisiin tutustuminen parani työpajatoiminnan aikana. Haastateltavat eivät kuitenkaan olleet varmoja siitä, toteutuiko omiin tunteisiin tutustuminen työpajatoiminnan vai jonkin muun menetelmän avulla. Eräs haastateltavista oli sitä mieltä, että taidelähtöinen toiminta on yksi menetelmä muiden joukossa, eikä halunnut nostaa työpajatoimintaa erityiseen asemaan. Työpajatoiminnan alkaessa yksi haastateltavista oli kokenut omista tunteista puhumisen erityisen vaikeaksi, mutta toiminnan edetessä huomasi asian helpottuneen.

En tiedä onko siinä (omiin tunteisiin tutustuminen) tapahtunu mitään uutta mitä mä en käsittelisi muutenkin arjessa tai en tiedä onks se just tää. (H6)

Ennen ollut kankea ilmaisemaan itseänsä ja sosiaalinen kanssakäyminen ollut vaikeaa, helpotti tutustumista. Sitä oppi voittamaan pelkonsa ja alemmuuden tunne lievittyi sen projektin aikana. (H7)

Siitä (työpajatoiminnasta) sai paljon ja sitä oli hieno tehdä. (H3)

Suurin osa haastateltavista koki menneisyyden käsittelemisen, erityisesti päihdehistorian käsittelemisen rankaksi. Yksi haastateltavista kertoi, ettei koskaan aikaisemmin ollut esiintynyt ilman päihteitä ja tunsu suurta ylpeyttä itsestään huomattessaan pystyvänsä siihen. Eräs haastateltavista sanoi, että työpajatoiminnan aikana nousi esiin muistoja edesmenneestä vaimosta ja hänestä oli haastavaa käsitellä näitä tunteita. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, ettei hänellä ole ollut koskaan vaikeuksia menneisyyden käsittelemisessä. Toinen kertoi, ettei työpajatoiminnassa käsitelty menneisyyttä lainkaan. Eräs haastateltavista sanoi käsitelleensä menneisyyttään terapiassa, eikä kokenut sitä enää tarpeelliseksi.

Tunneryhmissä aika monet kertoivat Vapauden kauhu tunnelmia ja Vapauden kauhu päässä myös. Kaikki muut paitsi minä koki, että oli liian raskasta käydä läpi päihteiden käyttöön liittyviä liikkeitä. (H4)

Projektin aikana pulpahti monessakin kohtaa edesmennyt vaimo mieleen ja joutui vaikeitakin asioita käsittelemään. (H6)

Että mä käyn menneisyyttä läpi ja omaa elämääni läpi lähinnä, et sitä kautta jotain, se ois terapiamuodossa avannu mulle jotain mun elämästä. Ei auttanu, mä olin samat asiat vatkannut terapeutini kanssa, siis päihdekuntoutuksen terapeutin. (H1)

Kaikki haastateltavat kokivat itsetuntemuksensa jollain tavoin parantuneen. Yksi haastateltavista oppi huutamaan työpajatoiminnan aikana ja piti tätä itselleen merkittävänä kokemuksena. Kahdelle haastateltavista omien pelko- ja jännitystilojen kohtaaminen tuotti suuria vaikeuksia, kuitenkin kokemus niistä selviämisestä oli heille itselleen erittäin positiivinen yllätys. Eräs haastateltavista löysi itsestään pitkäjänteisyyttä. Hän oli aiemmin ollut vakuuttunut siitä, ettei hänellä sitä ole.

Tos sai sellast perusitsevarmuutta, ajatteli et voi pystyy uudestaan alottaakin jotain harrastuksia ja olla ihmisten kanssa tekemisissä. Mä luulen et tos vapautumisessa se suurin on se itsekokeskeisyydestä luopuminen, et tajuu et en mä nyt oo niin kauheen tärkeä ja mielenkiintoinen ihminen, et mun pitäis ottaa niin hirveesti paineita siitä et miten mä tuun esiin. (H2)

Mä olin kyl aika lukossa silloin alkuvaiheessa et mä olin aika haluton osallistuu mihinkään semmoseen harjotukseen, mä inhosin kaikkee semmost riehumist ja leikkimist ja pelleilyä mitä meil oli, mut nykyään se on ihan niinku helppoo. (H2)

Mä voin sanoo ihan suoraan, et mä oon ollu ihan hirvee jännittäjä aina, olen vieläkin. Oon aika ujoki loppujen lopuks, ehkä siellä pysty avautuu ja saamaan sitä jännitystä pois, kun oppi tuntee sen jengin. (H1)

Kolme haastateltavista kertoi, ettei heidän itsetunnossaan tapahtunut muutosta työpajatoiminnan aikana. Näistä kolmesta kaksi sanoi omaavansa hyvän itsetunnon jo ennen työpajatoiminnan alkamista. Haastateltavista viisi kertoi itsetuntonsa parantuneen työpajatoiminnan avulla. Eräs haastateltavista sanoi oppineensa arvostamaan itseään sen myötä, kun huomasi muiden tykänneen esityksestä.

Sellanen tietynlainen usko itteensä ja omiin tekemisiin on kanssa toteutunut ton kautta ihan ehdottomasti. Tän projektin kautta on avautunut uudestaan et mul on mahdollisuuksia plus et uskoa on tullut siihen omaan tekemiseen. (H5)

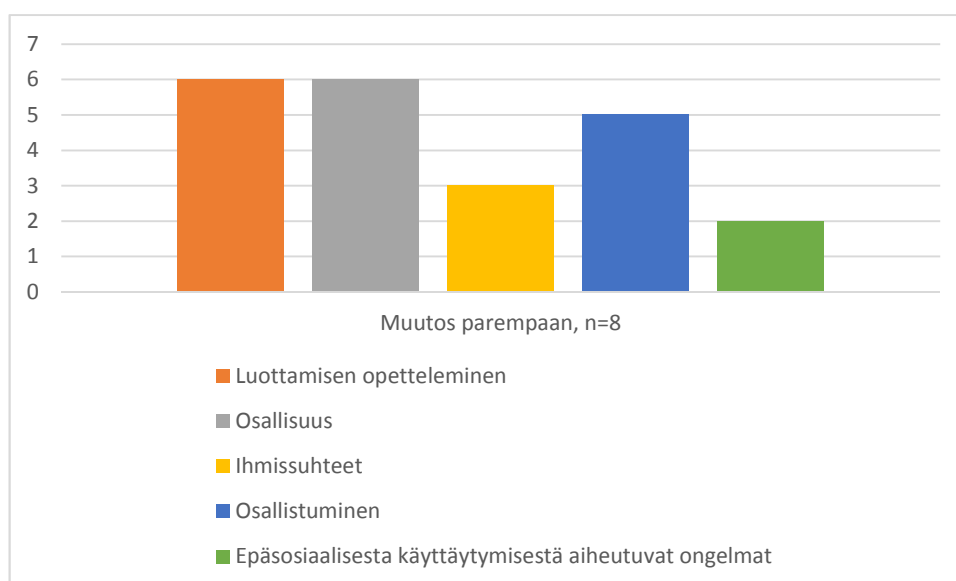
Huomas et ihmiset tykkäs ja meni hyvin ja sai semmost palautetta et on lahjoja näyttelemiseen ja soittamiseen ja kaikkeen vaik oli omast mielest ihan täys nolla, että se oli mulle täys yllätys et sai positiivist palautetta. (H2)

Ei ollu mun juttu, lopetin neljän kerran jälkeen, se vaan rupes tökkii. Se tuli esiin, et mä oon hirvee jännittäjä ja se voimistu vaan varsinki ne ekat kerrat, ne tilat mihkä meni, ne oli niin järkyttävät. (H1)

6.2 Ihmissuhteet ja yhteisöllisyys

Ihmissuhteisiin ja yhteisöllisyyteen sisältyvät vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät asiat. Tarkasteltavia asioita olivat luottamisen opetteleminen, osallisuus, ihmissuhteet, osallistuminen sekä epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvat ongelmat. Näitä havainnollistetaan kuvion 3 avulla.

Kuvion 3 perusteella voidaan todeta, että kuusi kahdeksasta työpajatoimintaan osallistuneesta haastateltavasta koki luottamisen opettelemisen sekä osallisuuden parantuneen. Kolme haastateltavaa oli sitä mieltä, että ihmissuhteissa oli tapahtunut muutosta parempaan. Haastateltavista viisi kertoi osallistumisessa tapahtuneen muutosta parempaan. Kaksi haastateltavaa kertoi epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuviin ongelmiin tapahtuneen muutosta parempaan. Haastatteluissa selvisi, että viidellä haastateltavalla ei ollut koskaan ollut epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvia ongelmia.

KUVIO 3. Haastateltavien kokema muutos parempaan ihmissuhteissa ja yhteisöllisyydessä

Kaikkien haastateltavien menneisyyteen liittyi päihteistä, vankilasta ja rikollisuudesta johtuvia pettymyksiä ja luottamuksen menetyksiä. Siitä johtuen luottamisen opetteleminen koettiin yleisesti hankalaksi. Kolme haastatelluista sanoi luottamuksen parantuneen työpajatoimintayhteisön keskuudessa. Tämä näyttäytyi

siten, että haastateltavat pystyivät heittäytymään naurettaviksi ja lapsellisiksi toistensa edessä. Kaikki haastateltavat tunsivat voivansa luottaa työpajojen ohjaajiin. Yksi haastateltavista kertoi, että luottamisen opetteleminen ei tuottanut hänelle ongelmia ja työpajatoiminnassa hän pyrki tukemaan muita luottamiseen liittyvissä asioissa.

Se (työpajatoiminta) valaa niin paljo tietynlaist uskoo ja näkemystä niihin omiin kykyihin ja semmost. Sit ku sä raitistut ja tuut puhtaaks ni ne omat uskot ni ei niit vaan oikee oo mihinkään. Ja toi on sellanen, et siin on paljo just luottamusta ja kaikkee joutuu rakentaa näihin teatteriporukoihin ja tommost et mun pitää uskoo niitten ammattitaitoon, et me pelleillään, mitä tää nyt on. Kyl mä meinaan osallistuu jatkossaki kaikkeen. (H5)

Mä tiesin ettei kannata lähtee väittelemään näitten ammattilaisten kanssa, nämä oli ammattilaisia ja tiesivät mitä jos me heitellään jotain palloa tai väännellään naamaa tässä, ne on oikeesti tehny sitä vuosikausia. Se on ihan sama jos me ollaan tekemässä vankilapajaa sen teatteriohjaajan kanssa, niin tuskin se rupee kyseenalais-tamaan sitä, kyl mä tiedän sen, miten toimii ja miten se vankilassa toimii. (H6)

Alusta asti oli usko siihen, että siitä (esityksestä) tulee hyvä. (H3)

Vankila on muhun niin pahat jäljet jättäny, et kaikki semmonen skannaaminen, vainoharhaisuus, näkee asioit paljon enemmän kun tavis ihminen, se ympäristö tekee sen. Kun sä tuut sellistä ulos ni sä joudut kattoo, et siin ei oo mitään uhkaa. Sä et käännä selkääs siel, joudut miettimään kaikki liikkeet, aistit koko aika herkillä. (H1)

Kolme haastateltavista kertoi, että heillä on epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvia ongelmia. Kuitenkin ainoastaan yksi haastateltavista kertoi hänellä olleen työpajatoiminnan aikana epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvia ongelmia. Hänellä oli vaikeuksia itsehillinnän kanssa, mutta hän piti kuitenkin opettavaiseksi sitä, että pystyi tunteiden purkausten jälkeen jatkamaan harjoituksia. Eräs haastateltavista koki joutuneensa tekemään itsensä kanssa töitä kyetäkseen yhteistyöhön toisen työpajatoiminnassa mukana olleen kanssa. Haastattelussa hän kertoi, että kokee voittaneensa itsensä, kun pystyi olemaan samassa tilassa kyseisen ihmisen kanssa. Kolme haastateltavista sanoi ihmissuhteiden parantuneen ja syventyneen työpajayhteisön keskuudessa.

Kylhän siin nyt tuli semmonen kokemus, et pysty tekee tommosten ihan niin sanotusti normaalien ja ammatti -ihmisten kans niinku olee tekemisissä vaik oliko vähä haastavaa aluks et pysty samaistumaan ihan tavallisten ihmisten ongelmiin. (H2)

Mulla on ollut tän koko ajan todella vaikeeta yhden ihmisen kanssa, mutta se on ollut sellainen voitto kans tässä, että me ollaan pystytty tää hoitamaan. (H6)

Kaksi haastateltavista sanoi, ettei kiinnostus taidelähtöisiä menetelmiä kohtaan herännyt työpajatoiminnan aikana. Haastateltavista kuusi toi esiin kokevansa, että osallisuus ja kuuluminen johonkin yhteisöön ovat erittäin merkityksellisiä. Työpajatoimintayhteisön lisäksi haastateltavat kertoivat kuuluvansa erilaisiin yhteisöihin kuten NA-ryhmät, vankiyhteisö ja pieniyhteisö. Haastateltavat kertoivat työpajatoiminnanohjaajien tukevan osallisuutta ja osallistumista.

Osallistuminen ja osallisuus toteutu erinomaisesti kyllä. Kyllähän se näin on, että laji kuin laji niin pro on aina pro. Tää teatteriväen näyttelijöiden ohjaaminen ja tukeminen ja tsemppaaminen ja motivoiminen ynnä muu sellainen ja sietäminen ja homman sujuvuus ja tommonen, kyllähän se oli siellä. (H4)

Noi on kannustanu kyl niin paljon siihen kaikkeen mukaan tulemiseen ja liittymiseen se teatteriporukka, et ne ihmiset ketä sitä veti nii ne kyl osas tosi hyvin sitä juttuu. (H5)

Onhan meillä se impro tos perjantaisin vielä. Sen vetää yks AA-kerhon mies. Tehdään kaikkee ihan hulluja juttuja. Kyl siitäkin tähänkin projektiin on ollut apuu. (H7)

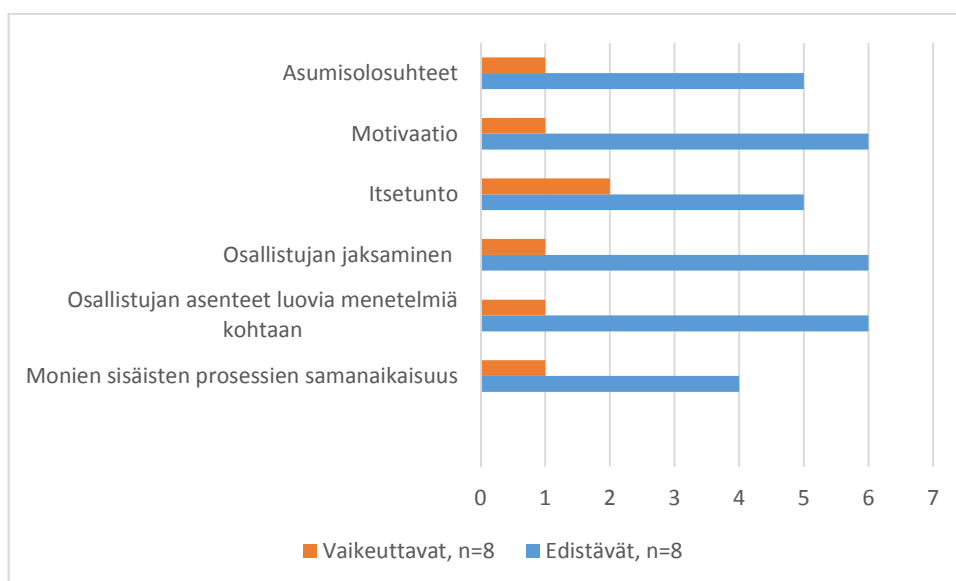
Kun me oltiin tollasessa esityksessä mukana ja tuolla oli muita NA-laisia katsomassa niin sitten oli tiiviimmin osa sitä yhteisöä. (H4)

Työpajatoiminnassa erästä osallistujaa jännitti ottaa kontaktia yleisöön. Ohjaajat kehottivat häntä katsomaan yleisön yli esiintymisensä aikana. Osallistuja selvisi jännityksestä tukeutumalla esityksensä aikana toiseen osallistujaan. Hän katsoi tätä silmiin esiintyessään ja näin pystyi suoriutumaan tilanteesta.

6.3 Yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttavat tilannetekijät

Työpajatoimintaan osallistuneilta haastateltavilta kysyttiin, minkä tilannetekijöiden he kokivat vaikeuttavan tai edistävän yhteiskuntaan integroitumista. Tilannetekijöitä olivat asumisolosuhteet, motivaatio, itsetunto, osallistujan jaksaminen, osallistujan asenteet luovia menetelmiä kohtaan sekä monien sisäisten prosessien samanaikaisuus.

Kuvion 4 perusteella voidaan todeta haastateltavien arvioineen tilannetekijöiden pääasiassa edistävän yhteiskuntaan integroitumista. Kahdeksasta haastateltavasta viisi koki, että asumisolosuhteet edistivät ja yksi sitä mieltä, että asumisolosuhteet vaikeuttivat yhteiskuntaan integroitumista. Haastateltavista kuusi arvioi oman motivaationsa edistävän ja yksi vaikeuttavan yhteiskuntaan integroitumista. Viisi haastateltavaa arvioi itsetuntonsa edistävän ja kaksi näki itsetunnon vaikeuttavan yhteiskuntaan integroitumista. Kuusi haastateltavista kertoi oman jaksamisen ja asenteiden luovia menetelmiä kohtaan edistävän yhteiskuntaan integroitumista. Haastateltavista yksi piti omaa jaksamistaan ja asenteitaan luovia menetelmiä kohtaan vaikeuttavana tekijänä. Neljä kahdeksasta haastateltavasta kertoi monien sisäisten prosessien samanaikaisuuden edistävän ja yksi sanoi niiden vaikeuttavan yhteiskuntaan integroitumista.

KUVIO 4. Yhteiskuntaan integroitumista vaikeuttavat ja edistävät tekijät haastateltavien kokemana

Kaikki haastateltavat olivat työpajatoiminnan aikana eri elämän vaiheissa, joten tilannetekijät poikkesivat toisistaan eri syistä. Osan mielestä osallistuminen ja sitoutuminen työpajatoimintaan oli helpompaa, kun toiminta tapahtui asumistiloissa. Kaksi haastateltavaa kertoi, että olisi tullut toimintaan mukaan, vaikka asumismuoto olisi ollut toinen. Yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta haastateltavat olivat pääosin sitä mieltä, ettei solu- tai tukiasuminen tue itsestä elämää.

Täähän on ihan ihanne siihen ku on yhteisö kenen kans sä teet sitä projektia, sä oot muutenkin sen kans tekemisis kokoajan, onhan se ihan täysin eri asia jos mä tuolt kävisin vaan ja ne ois mun näyttelijäkavereita ja me jaetaan kuitenkin henkilökohtasia asioita. Ja se tietynlainen sitte kummiski että se heittäytyminen niihin tilanteisiin voi olla erilaista kun mä nään tota vaan joka tiistai. (H5)

En ois vetäny loppuun jos oisin asunut muualla kuin pienyhteisössä. (H2)

Haastateltavista kuusi kertoi oman motivaationsa edistävän kuntoutumistaan työpajatoiminnan avulla. Yksi haastateltavista sanoi lähteneensä alun perin työpajatoimintaan mukaan vain siksi, että se kuului pienyhteisötoimintaan. Haastattelussa hän kuitenkin kertoi mielensä muuttuneen ja haluavansa jatkaa Porttiteatteriin. Viisi haastateltavaa koki itsetuntonsa edistävän omaa kuntoutumistaan työpajatoiminnan avulla. Kaksi sanoi itsetuntonsa olevan niin huono, että se vaikeuttaa työpajatoiminnassa olemista ja sitä kautta myös omaa kuntoutumista. Haastateltavista kuusi arvioi oman jaksamisensa edistävän kuntoutumista. Monet haastateltavat toivat haastatteluissa esiin, että työpajatoiminnan aikana pystyivät unohtamaan kaiken muun ja keskittymään toimintaan. He sanoivat työpajatoiminnan olevan toivottu irtiotto arjesta.

Me ollaan tehty aika paljon kaikennäköistä teatteria tän (työpajatoiminnan) jälkeenkin. (H2)

Jaksaminen on yleisesti ottaen huonoa tekemättömien vuosien jälkeen. Lisää kykyä jaksaa kun joutuu tekemään jotain. (H2)

Mä oon elämäntaparikollinen, mä en osaa muuta, tää on vastaavaa tekemistä. Lähden varmasti uudestaan mukaan jos annetaan mahdollisuus. (H6)

Puolet haastateltavista sanoi monien sisäisten prosessien samanaikaisuuden edistävän omaa kuntoutumistaan työpajatoiminnan avulla. Osallistujien asenteet luovia menetelmiä kohtaan olivat pääasiassa positiivisia. Eräs haastateltava kertoi hänen käsityksensä taiteesta olevan, että se on pitkästyttävää ja puuduttavaa, mutta teatterissa käynti oli muuttanut hänen käsitystään.

”Pitääkö tähänkin revetä!” Kuormitti, mut oli kuitenkin hyvä, asioista suoriutuu ku niist on pakko suoriutua. (H2)

En tota teatteria oo poissulkenut kokonaan, kyl mä joskus voin mennä teatteriesityksen katsomaan. (H1)

Haastateltavat kertoivat motivaation taidelähtöistä toimintaa kohtaan kasvaneen työpajatoiminnan aikana ja saaneensa sisältöä elämäänsä työpajatoiminnan kautta. Haastateltavat sanoivat motivaation vaihdelleen työpajatoiminnan aikana ja välillä toimintaan osallistumisen olleen haastavaa, omassa elämässä tapahtuneiden asioiden takia. Yksi haastateltavista sanoi pysyvänsä rikoksettomalla tiellä niin kauan, kun saa olla mukana taidelähtöisessä työpajatoimintaa vastaavassa toiminnassa.

7 POHDINTA

7.1 Seurakunnan rooli vankilasta vapautumisen vaiheessa

Opinnäytetyötä tehdessämme, mietimme miten seurakunnan ja vankilan yhteistyötä voisi kehittää niin, että se tukisi paremmin pian vapautumassa olevan vangin yhteiskuntaan integroitumista. Samoin kuin taiteen ja kulttuurin jatkumon vankilasta vapauteen, voisi diakoniatyö kulkea vapautuvan vangin rinnalla, vapautumisprosessissa mukana. Tulevaisuudessa näkisimme tarpeelliseksi, että vangin kotiseurakunnan diakoniatyöntekijä tapaisi vankia säännöllisesti vapautumisen lähestyessä. Riippuen vangin rangaistusajan pituudesta, keskustelutarpeen luonteesta ja syvyydestä, soviteltaisiin tapaamiskertojen ajanjakso sopivaksi. Vankilapastori voisi mahdollisesti toimia koollekutsujana ja sopivien tilojen varaajana vankilan suunnalta sekä toimia alkuun myös yhteyshenkilönä vangin kotiseurakunnan kanssa. Vankilapastorit toimivat Rikosseuraamuslaitoksen alaisina viranhaltijoina vankiloissa ja heidän yhtenä tärkeänä tehtävänä on olla henkinen silta vankeudesta vapauteen ja vapaudesta vankeuteen (Rikosseuraamuslaitos i.a., 66). Diakoni voisi tavata vankia keskustelun merkeissä, kysellä vangin kuulumisia ja jaksamista. Hän kohtaisi ihmisen kunnioittaen ja luoden luottamuksellisen ja vuorovaikutuksellisen ilmapiirin. Tapaamisissa diakoni voisi kertoa vangille seurakunnan tarjoamasta tuesta vapaudessa, kuten erilaisesta ryhmätoiminnasta ja keskustelutuesta.

Vankien parissa työskentelevältä diakonilta vaaditaan tietynlaisia ominaisuuksia, joita ei voida olettaa kaikilla olevan. Kylmäkosken vankilassa käydessämme, vangit kertoivat vaistoavansa herkästi pelon, jota ihmiset heitä kohtaan tuntevat. Eräs haastattelimamme diakoni piti tärkeänä, että vankien parissa työskentelevä diakoni olisi erikoistunut päihde- ja kriminaalityöhön, ymmärtäisi moniongelmaisuutta ja kykenisi keskustelemaan vaikeistakin asioista luontevasti.

Kirkon vankilatyöstä suurin osa tapahtuu paikallisseurakuntien toimesta. Seurakuntapapit ja diakonit pitävät vankilassa jumalanpalveluksia ja hartauksia. Suuremmissa seurakunnissa on jonkin verran erityisdiakoneja, jotka ovat perehty-

neet kriminaalityöhön. Seurakuntapapit ja diakonit voivat tavata yksittäisiä vankeja heidän omasta pyynnöstään. Vuonna 2003 suljetuissa vankiloissa työskenteli 16 päätoimista luterilaista vankilapastoria ja 3 päätoimista vankiladiakonia. Avovankiloissa työskenteli 5 sivutoimista vankilapappia, joilla oli päätoiminen virka seurakuntapappina. He pitivät yhteyttä avovankilaan oman seurakuntapapin toimensa ohella. Seurakuntien työntekijät auttavat vankien omaisia ja tekevät työtä myös ehdollista vankeutta ja yhdyskuntapalvelua suorittavien kanssa. Seurakunnan diakonit kohtaavat vankilasta vapautuneita vankeja ja antavat tukea vankien perheille, parisuhteelle ja päihdeongelmiin. (Kirkon tutkimuskeskus 2004, 202–204.)

Kohtaamisessa on tärkeää antaa aikaa, olla oikeasti läsnä ja asettua toisen osaan, jotta luottamuksellinen yhteistyö on yleensä mahdollista. Diakonilta vaaditaan myös ammattitaitoa toimia vaikeissa työtilanteissa ja pystyä rajaamaan mahdollisuudet auttaa ammatillisesti. Mikäli omat resurssit eivät riitä on diakoniatyöntekijän otettava selvää mahdollisuuksista ja ohjattava ihminen niiden mukaisesti tarvittaessa toisen auttajan luo. Perhetyön merkitys nähdään erittäin tärkeänä osana diakoniatyöntekijän omaa työtä ja koko seurakunnan toimintaa. (Rättyä 2012, 80–83.)

Vankiladiakonien työ on pääasiassa keskittynyt perhetyöhön. Diakonilla on ollut mahdollisuus tehdä kotikäyntejä vangin omaisten luona. Mikäli vangin kotipaikka on maantieteellisesti kaukana, niin diakoni on voinut hoitaa yhteydenpitoa vangin kotiseurakunnan työntekijän avustuksella. Diakoni pyrkii lujittamaan perhesiteitä ja ylläpitämään yhteyksiä vangin ja hänen omaistensa välillä. (Rikosseuraamuslaitos i.a., 66.) Näkisimme, että kotiseurakunnan diakoni voisi toimia myös linkkinä vangin ja tämän kotipaikkakunnalla asuvien läheisten välillä. On selvää, että ihmissuhteet kärsivät vankeusajan aikana, joten on oleellisen tärkeää antaa tukea niin omaisille kuin vangeille. Diakonin rooli voisi olla joko ihmissuhteita ylläpitävä tai elvyttävä.

Opinnäytetyötä tehdessä kysyimme vankilataustaisilta haastateltavilta oliko heillä vankeusaikana tarvetta tai mahdollisuutta keskustella omista tunteistaan, huolistaan ja murheistaan avoimesti jonkun kanssa. Haastateltavat kokivat, että

keskustelulle ja kohtaamiselle oli tarvetta. He kuitenkin kertoivat, etteivät voineet keskustella omista asioistaan luottamuksellisesti vankilan työntekijöiden kanssa, koska pelkäsivät sen kääntyvän heitä vastaan. Haastateltavat toivat esiin, että vankilan työntekijöillä on kirjaamisvelvollisuus. Haastateltavat pelkäsivät, että heidän sanomisensa näyttäisivät pahalta kirjattuna ja tulisivat mahdollisesti kirjausten kautta väärin ymmärretyiksi. Haastateltavat sekä Kylmäkosken vankilan työpajatoiminnassa mukana olleet vangit toivat esiin, että vankilan työntekijöiden ja vankien välisen suhteen ollessa niin varauksellinen ja pinnallinen, olisi tärkeää, että keskustelutuki tulisi vankilan ulkopuolelta. Haastateltavat pitivät varteenotettavana vaihtoehtona sitä, että kotiseurakunnan diakoni kävisi vankilassa tapaamassa vankia. Haastateltavien mielestä oli tärkeää, että vankeusaikana syntynyt kontakti kotikuntaan säilyisi vapautumisen jälkeenkin. Kokoamme, että pian vapautuvat vangit voisivat hyötyä siitä, että diakonin tapaamiset ja tapaamisten jatkumo vankeudesta vapauteen olisi suunnitelmallista ja toiminta kirjattaisiin vapauttamissuunnitelmaan. Tämä lisäisi mahdollisesti vangin sitoutumista diakonin tapaamisiin, kerryttäisi vangin sosiaalista verkostoa ja toimisi yhtenä linkkinä yhteiskuntaan integroitumisessa.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyötä tehdessämme toimimme sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden ja periaatteiden mukaisesti. Pyrimme toimiessamme turvaamaan haastateltavien itsemääräämisoikeuden toteutumisen tarjoamalla vaihtoehtoa kieltäytyä vastaamasta haastattelukysymyksiin tai olla osallistumatta haastatteluun. Kerroimme haastateltaville, että olemme salassapitovelvollisia, eikä heidän henkilöllisyytensä tule ilmi opinnäytetyöprosessin missään vaiheessa. Emme pyytäneet haastateltavilta kirjallista lupaa haastattelujen tekemiseen, koska halusimme säilyttää heidän anonyymiytensä. Jokainen haastateltava numeroitiin nimeämisen sijaan. Jälkikäteen kuitenkin selvisi, että haastateltavien henkilöllisyydet tulivat esiin muissa yhteyksissä.

Kunnioitimme jokaisen haastateltavan ihmisarvoa ja kohtelimme heitä oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti. Ennen haastattelujen tekemistä pyrimme ole-

maan mukana mahdollisimman monissa Sillanpirtin Pienyhteisön työpajaharjoituksissa, jotta tulisimme tutuiksi haastateltaville ja he kokisivat meidän läsnäolomme luontevaksi. Samasta syystä vietimme yhden iltapäivän Vertaistuki Reiksessä haastateltaviin tutustuen. Haastattelutilanteet pyrimme tekemään mahdollisimman luotettaviksi ja tunnelmaltaan vapaiksi, muun muassa tarjoamalla pientä purtavaa ja keskustelemalla myös teeman ulkopuolisista asioista. Haastateltavat väsyivät haastattelujen aikana. Luotettavuuden kannalta haastattelut olisi ollut järkevä jakaa kahdelle eri päivälle, jolloin haastatteluaika olisi lyhentynyt. Tällöin haastateltavat olisivat mahdollisesti jaksaneet vastata kysymyksiin tehokkaammin.

Haastatteluja kuunnellessa ja litterointia tehdessä huomasimme, että olisimme voineet antaa haastateltaville enemmän aikaa kysymyksiin vastaamiseen. Tulevaisuudessa sosionomi-diakoneina työskennellessämme meidän on kyettävä sietämään myös hiljaisia hetkiä. Asiakkaan tahdissa eteneminen on oleellista asiakaslähtöisessä toiminnassa. On myös muistettava, että tavoitteet eivät ole meidän ammattia harjoittavien, vaan asiakkaan tavoitteita. Omalta osaltamme voimme tukea asiakasta tuomalla esiin erilaisia mahdollisuuksia kuulostelemalla asiakkaan voimavaroja. Tavoitteita yhdessä asettaessa tulee huomioida asiakkaan sen hetkinen tilanne ja jaksaminen. Kuuleminen, aito kuunteleminen ja läsnäolo tilanteessa parantavat huomattavasti asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta.

Ihmisen kohtaaminen ihmisenä ei välttämättä ole käytännössä helppo toteuttaa, eikä suinkaan aina toteudu puheista huolimatta. Kylmäkosken vankilassa vieraillessamme, emme tunteneet tapaamiemme vankien taustoja tai tienneet vankusrangaistukseen johtaneista syistä. Kohtasimme vangit ihmisinä ja katsoimme heitä luontevasti silmiin. Pohdimme sitä, että oma asenteemme ja ulosantimme vankien tapaamisessa olisi saattanut olla erilaista, jos olisimme kohdatessamme tienneet vankien taustoista. Tämä oli meille ammatillisesti merkittävä havainto ja aiomme jatkossakin kiinnittää huomiota omaan asenteeseemme ja ennakkoluuloihimme reflektoiden omaa työskentelyä. Asenteet ja ennakkoluulot ovat usein myös merkittävä kehityksen este. Valitettavasti niin viranomaisten kuin vankienkin keskuudessa elää vahvasti järjestelmään pintty-

neet tavat, tottumukset, uskomukset ja asenteet. Kaikkien olisi välillä hyvä käydä reflektoiden läpi omia asenteitaan, näkemyksiään ja toimintatapojaan esimerkiksi parityöskentelyn tavoin. Opinnäytetyötä parityöskentelynä tehdessämme, kävimme antoisia ja avoimia keskusteluja toistemme näkemyksistä ja toimintatavoista eri tilanteissa. Ammatillisen kehittymisen kannalta on tärkeää saada uusia näkökulmia asioihin rakentavien ja syvällistenkin keskustelujen kautta.

Pohdimme vankien yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta sitä, miten vangingollista vapautuville vangeille voi olla heidän tuomioon johtaneiden syiden julkisuus. Internet-aikakaudella vankilasta on tavallaan vaikeampi vapautua, koska tiedot säilyvät internetissä käytännössä ikuisesti. Julkisuus voi vaikeuttaa muun muassa vapautuneen vangin asunnon ja työn saantia, osallisuutta sekä ihmissuhteiden ylläpitämistä ja luomista.

Opinnäytetyön luotettavuuteen vaikuttaa haastateltavien elämäntilanne ja muiden käytössä olevien kuntoutusmenetelmien yhdenaikaisuus. Haastatteluissa tuli esiin, etteivät haastateltavat osanneet määritellä johtuiko esimerkiksi itsetunnon koheneminen pelkästään työpajatoiminnasta vai sen lisäksi jostain muusta kuntouttavasta toiminnasta. Luotettavuuden lisäämiseksi käytimme kappaleessa 6 kaikkien haastateltavien suoria lainauksia. Tuomalla esiin haastateltavien omia kommentteja, varmistimme kohderyhmän äänen kuulluksi tulemisen. Työpajatoimintaa seurattessamme sekä haastatteluja tehdessämme havaitsimme että työpajojen ohjaajien sekä toimintaan osallistuneiden välille oli syntynyt luottamuksellinen suhde. Pohdimme vaikuttiko haastateltavien lojaaluis työpajaohjaajia kohtaan osaltaan siihen, miten he vastasivat haastattelukysymyksiin.

AVAIN-mittari menetelmän soveltaminen opinnäytetyössä oli tarkoituksenmukainen valinta, koska emme voineet toteuttaa AVAIN-mittari menetelmää sen edellyttämällä tavalla. Mikäli olisimme aloittaneet arvioinnin tekemisen työpajatoiminnan alkaessa elokuussa 2014, olisimme toteuttaneet arvioinnin AVAIN-mittari menetelmää käyttäen. Tällöin olisimme voineet ottaa arviointiin mukaan kaikki neljä työpajatoimintaa ja tulokset olisivat perustuneet suuremman kohde-

ryhmän kokemukseen. AVAIN-mittari menetelmän käyttö opinnäytetyömme kaltaisessa arvioinnissa olisi varmasti toimiva, koska siinä haastateltavat valitsevat itse tavoitteet joihin pyrkivät. Tavoitelähtöinen toiminta tukee toimintaan sitoutumista ja antaa toiminnalle tarkoituksen.

7.3 Johtopäätökset ja kehittämisideat

Opinnäytetyössä olemme selvittäneet vapautuvien ja vapautuneiden vankien kokemuksia taidelähtöisen toiminnan merkityksestä yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta. Opinnäytetyön perusteella voidaan taidelähtöisellä toiminnalla olleen ollut positiivisia vaikutuksia haastateltaville monilla eri elämän osalualueilla. Taidelähtöinen toiminta oli tarjonnut heille uusia mahdollisuuksia harrastustoiminnan ja kulttuurin parissa. Kaikkien haastateltavien päällimmäisenä tavoitteena oli irtaantua elämäntavasta, joka oli johtanut joko vankilatuomioon, päihderiippuvuuteen tai molempiin. Haastateltavat pitivät tärkeänä saada elämänsä korvaavaa tekemistä addiktion tai rikollisen toiminnan tilalle. Myös Ahosen (2010, 36, 38) tekemän tutkimuksen mukaan vangit kokivat päihteidenkäyttö tapojen muuttumisen, harrastustoiminnan ja muun tekemisen olevan edellytys vankilaan johtaneesta elämäntavasta irrottautumiseen.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että taidelähtöiseen työpajatoimintaan osallistuminen tuki haastateltavien yhteiskuntaan integroitumista yksilön henkilökohtaisen kuntoutumisen ja ryhmään kuulumisen kautta. Haastateltavien kokemukset työpajatoiminnasta olivat pääasiassa positiivisia. Haastateltavat saivat työpajatoiminnasta muun muassa vahvistusta itsetunnolleen, kehittyivät itseilmallisissa, oppivat uusia asioita itsestään ja monet saivat myös elvytettyä kauan kadoksissa olleita taitoja tai oppivat uusia. Haastateltavat toivat esiin, että taidelähtöisen työpajatoiminnan tuoma itsevarmuus helpotti sosiaalisissa tilanteissa toimimista, omien asioiden hoitamista ja palveluihin hakeutumista. Haastateltavien mielestä taidelähtöisen toiminnan tai muun vastaavan harrastustoiminnan jatkuminen on itsetunnon säilymisen edellytys. Kuulumista yhteisöön tai ryhmään pidettiin tärkeänä ja voimaa antavana.

Taidelähtöinen työpajatoiminta motivoi haastateltavia hakeutumaan myös jatkossa erilaisen harrastustoiminnan pariin. Suurin osa haastatelluista kertoi aikovansa osallistua Vapauden kauhu -hankkeen Porttiteatteri -toimintaan. Kaikki haastateltavat eivät pitäneet taidelähtöistä toimintaa itselleen sopivana, mutta näkivät sen kuitenkin olevan hyvä kuntoutumista edistävä työväline joillekin. Merkittävää oli, että osa haastateltavista kertoi alun perin lähteneensä työpajatoimintaan yhteisön yhteisen päätöksen johdosta, mutta jatkavansa Porttiteatteri -toimintaan omasta halustaan. Haastatteluissa tuli esiin, että työpajatoiminta oli niin mukaansa tempaavaa ja keskittymistä vaativaa, että sen aikana osallistujat saivat hengähdystauon kaikista itseään kuormittavista asioista.

Sitoutumista mihin tahansa toimintaan pidettiin yleisesti ottaen haastavana ja se näkyi myös työpajatoimintaan osallistumisessa. Sillanpirtin Pienyhteisön ja Kylmäkosken vankilan työpajatoimintaan osallistuminen oli sitoutuneempaa kuin Vertaistuki Rediksessä tai Jatkox-koulutuksessa. Tämä johtui siitä, että kahdessa ensimmäiseksi mainitussa työpajatoiminta toteutui asumisympäristössä ja yhteisötoiminta velvoitti toimintaan sitoutumiseen. Motivaatiolla ja omalla asenteella oli myös tärkeä rooli sitoutumisessa työpajatoimintaan.

Me näemme taidelähtöisen toiminnan mahdollisuutena, jonka avulla pian vapautuva vanki tai vapautunut vanki voi voimaantua. Taidelähtöisen toiminnan kautta saavutettu voimaantuminen luo työkaluja, joiden avulla yhteiskuntaan integroituminen helpottuu. Yhteiskuntaan integroitumisen ja rikosentorjunnan näkökulmasta olisi elämänhallintaan, arkielämän sujuvuuteen, ihmissuhteisiin ja yhteisöllisyyteen liittyviä asioita tärkeä alkaa harjoittaa jo hyvissä ajoin ennen vankilasta vapautumista.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että taidelähtöisellä toiminnalla voidaan saavuttaa toivottua muutosta vankilasta vapautumisen vaiheessa oleville henkilöille. Kehittämisideamme on, että jatkossa vangeille tarjottaisiin jo vankilassa mahdollisuus osallistua taidelähtöiseen toimintaan. Toiminta jatkuisi suunnitelmallisesti vangin vapauduttua vankilasta. Vankiloissa on edelleen paljon vankeja, jotka eivät ole mukana missään toiminnassa syystä tai toisesta. Pahimmillaan

vanki vapautuu tyhjän päälle ilman minkäänlaista sitoumusta tai kontaktia yhteiskuntaan. Koemme, että taidelähtöinen toiminta voisi erikoisuudellaan olla yksi houkutteleva kuntoutumista edistävä työväline. Haastattelujen ja tekemiemme havaintojen perusteella, olisi tärkeää, että toimintaa järjestäisivät vankilan ulkopuoliset tahot. Työpajatoimintaan osallistuneet kokivat merkittäväksi sen, ettei työpajatoiminnan ohjaajien ja työpajatoimintaan osallistuneiden välillä ollut hierarkista kuilua, vaan kaikki olivat keskenään tasavertaisia.

Sosiaalihuoltolain muututtua 1.4.2015 alkaen verkostotyön merkitys eri sektoreiden keskuudessa korostui ja yhteistyötä kehitettäessä olisi tärkeää huomioida myös vankilan kanssa tehtävä yhteistyö. Välillä olisi muutenkin tarpeen pysähtyä tarkastelemaan rakenteita, organisaatioita ja hierarkisia järjestelmiä, jottei yhteistyö estyisi niiden takia. Kun yhteiskunnan taloudellinen tilanne on heikentynyt, tulisi toiminnan organisoinnin reagoida tilanteeseen eri vaihtoehtoja punnitien. Jos taidelähtöisen toiminnan avulla saadaan yksikin vapautumassa oleva vanki kiinnittymään ja sitoutumaan johonkin toimintaan ja sitä kautta integroitumaan yhteiskuntaan, niin eikö toiminnan järjestäminen ole sen arvoista? Kauaskantoisesti ajateltuna vankien johdonmukaisella kuntouttamisella voi olla koko yhteiskuntaa edistäviä merkityksiä.

LÄHTEET

- Ahonen-Eerikäinen, Heidi 1998. Psykososiaalinen työ. Terapeuttinen taide. Teoksessa Heidi Ahonen-Eerikäinen (toim.) Taide psykososiaalisen työn välineenä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B. Selosteita ja opetusmateriaalia, 2. Joensuu.
- Ahonen, Kati 2010. Vapautuvien vankien näkemys palveluntarpeesta yhteiskuntaan integroitumisessa. Vaasan ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Anttila, Pirkko 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. Helsinki: Akatiimi Oy.
- Balfour, Michael 2004. Theatre in prison. Theory and practice. Portland: Intellect Books.
- Bardy, Marjatta 2003. Johdanto. Teoksessa Mari Krappala ja Tarja Pääjoki (toim.) Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön. Jyväskylä: Sosiaali ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Bardy, Marjatta 2007. Taiteen paluu arkeen. Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo ja Pekka Korhonen (toim.) Taide keskeinä elämää. Nykyaikaisen taiteen museo Kiasman julkaisuja 106 / 2007. Helsinki: Kiasma Like.
- Haapasalo, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. Juva: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Isotalus, Marjo 2010. ”Eikä tuntenut hetkeäkään olevansa vanki.” Draamaa kaltereiden takana. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö i.a. Viitattu 11.4.2015.
<http://www.kiertuenayttamo.fi/info/kiertuenayttamosta/>

- Kauppila, Tarja 2014. Sosiaalityö ja valta vankilassa: Selviytymisen aitiopaikkoja. Teoksessa Heikki Kokkonen (toim.) Virkavalta ja väkivalta – Valan varjoja vankilassa. Kuopio: Mediapinta.
- Kirkon tutkimuskeskus 2004. Kirkko muutosten keskellä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000–2003. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Viitattu 20.4.2015. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/\\$FILE/Kirkko%20muutosten%20keskell%E4.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/$FILE/Kirkko%20muutosten%20keskell%E4.pdf)
- Kivipelto, Minna; Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (toim.) 2013. Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä - arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Raportti 8/2013. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö i.a. Vertaistuki Redis. Viitattu 22.3.2015. <http://www.krits.fi/fin/palvelut/redis/>
- Känkänen, Päivi 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Helsinki: Helsingin Yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 2.3.2015. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1
- Laine, Matti 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Markku Salminen ja Klaus Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma OY.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Yliopistopaino
- Lehtonen, Johannes 2011. Mielen matriisi ja tietoisuuden taiteellinen ulottuvuus. Teoksessa Mervi Leijala-Marttila & Kirsi Huttula (toim.) Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Helsinki: Duodecim.
- Lehtonen, Jussi 2015. Näyttelijä, Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö. Henkilökohtainen tiedonanto 7.4.2015.
- Mohell, Ulla & Pajuoja, Jussi 2006. Vankeuspaketti - Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Tietosanoma OY.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka Anne & Saarnio, Tuula 2011. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

- Oikeusministeriö 2013. Oikeusministeri Henriksson: Vapautuvien vankien asemaa tulee kohentaa. Viitattu 11.4.2015. www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2013/09/oikeusministerihenrikssonvapautuvienvankienasemaatuleekohentaa.html
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013: painovuosi 2014. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 4.3.2015. www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013_.pdf
- Rikosseuraamuslaitos i.a. Perhe muurin toisella puolella. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2003. Viitattu 21.3.2015. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/kX66Am1fz/1_2003_Perhe_muurin_toisella_puolella.pdf
- Richter, Maija 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Markku Salminen & Klaus Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanomaa OY.
- Räsänen, Juhani 2014. Voimaantuminen ja elämänpolitiikka. Voimaantumisen resurssiteoria, Uskaltava vastuullisuus, Valinta, optimointi ja kompensointi. Printon: Lector Kustannus Oy.
- Rättyä, Lea 2012. Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa Raili Gothoni, Riitta Helosvuori, Kalle Kuusimäki & Karoliina Puuska (toim.) Kantakaa toistenne kuorma. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja.
- Sanaksenaho, Tuula 2012. Vankilasta vapauteen. Tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen kehittämiseksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Opinnäytetyö.
- Savukoski, Marjo & Kauramäki, Pirjo 2011. Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa Vappu Karjalainen ja Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme - Ihmisen toimijuuden tukeminen. Tampere: Stakes.

- Strandman, Pia 2007. Taiteen soveltavaa käyttöä? Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Kiasma Like.
- Suoja-piritti ry i.a. Viitattu 22.3.2015. <http://www.suoja-piritti.fi/index.php>
- TAIKA-hanke i.a. (a) Viitattu 23.4.2015. <http://www.taikahanke.fi/etusivu/menetelmat/tulokset/>
- TAIKA-hanke i.a. (b) Viitattu 24.4.2015. <http://www.taikahanke.fi/binary/file/-/id/1/fid/775>
- Tuisku, Katinka 2012. Luovuuden ja luovan toiminnan merkitys työhyvinvoinnille. Teoksessa Piia Laine (toim.) Luovuutta työhön. Taidelähtöiset menetelmät työhyvinvoinnin ja työnohjauksen välineinä. Kuopio: Unipress.
- Työpajatoiminnan ohjaajien muistiinpanot i.a. Viitattu 20.3.2015.
- Uusikylä, Kari 2012. Luovuus kuuluu kaikille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valtioneuvoston asetus vankeudesta 2006/506 (79 § 11), 21.6.2006. Viitattu 3.3.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060509#Pidp3002656>
- Vankeuslaki 2006/767 (2 § 1), 23.9.2005. Viitattu 3.3.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vankeuslaki#a767-2005>
- Vuoti, Johanna 2012. Vankilasta vapautuvan yhteiskuntaan integroituminen: Vankilasta vapautuvan asema yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä vankiloiden sosiaalityöntekijöiden kertomana. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu-työ.

LIITTEET

Liite 1. AVAIN – mittarin tavoitteet – lomake

(Yliviivattuja kohtia ei käytetty opinnäytetyössä.)

Tavoitteet	Tavoitteena muutos parempaan	Tavoitteena tilanteen pitäminen ennallaan
Jonkin uuden kokeileminen osana elämänmuutosta		
Omiin tunteisiin tutustuminen		
Menneisyyden käsitteleminen		
Luottamisen opetteleminen		
Itsetuntemus		
Epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvat ongelmat		
Ongelmanratkaisukyky		
Valmius muutokseen		
Itsetunto		
Kotoutuminen		
Toimintakyky		
Vuorokausirytmii		
Ihmissuhteet		
Osallistuminen		
Osallisuus		
Sosiaaliset valmiudet		
Lasten tarpeisiin vastaaminen		
Läheisistä aiheutuvat huolet		
Oman tulevaisuuden suunnittelu		
Omien vahvuuksien löytyminen		
Neurologisista häiriöistä, oppimisvaikeuksista aiheutuvat vaikeudet		
Psyykkisestä sairaudesta tai häiriöstä aiheutuvat ongelmat		
Alkoholin käyttö		
Huumeiden käyttö		
Lääkeriippuvuus		

Liite 2. AVAIN – mittarin tilannetekijät – lomake
(Yliviivattuja kohtia ei käytetty opinnäytetyössä.)

Tilannetekijät	Edistävät tavoitteen saavuttamista	Vaikeuttavat tavoitteen saavuttamista
Oma tai läheisen vapautuminen		
Koevapauden tai valvonnan päättyminen		
Soluasuminen		
Monien sisäisten prosessien samanaikaisuus		
Päihdehoitojakson päättyminen		
Itsenäisen asunnon saaminen		
Osallistujan asenteet luovia menetelmiä kohtaan		
Osallistujan jaksaminen		
Osallistujan vaikutusmahdollisuudet		
Osallistujan vuorokausirytmii		
Itsetunto		
Motivaatio		
Ratkaisujen ja vaihtoehtojen näkeminen		
Tietoisuus ongelmien taustalla olevista tekijöistä		
Osallistujan fyysinen terveys		
Osallistujan oppimisvaikeudet/neurologiset häiriöt		
Osallistujan psyykkinen terveys		
Suhde päihteisiin/riippuvuudet		
Läheisten tilanteet		
Joustava suhteutuminen erilaisiin tilanteisiin		
Asumisolosuhteet		
Arvoilmasto/asenteet		
Asiakkaan kulttuuritausta		

Liite 3. Esimerkki aineiston analyysistä

Jonkin uuden kokeileminen osana elämänmuutosta	Merkitys yksilön kanalta	Arkielämän sujuvuus ja elämänhallinta
Omiin tunteisiin tutustuminen		
Menneisyyden käsitteleminen		
Luottamisen opetteleminen		
Itsetuntemus		
Ongelmanratkaisukyky		
Valmius muutokseen		
Itsetunto		
Toimintakyky		
Oman tulevaisuuden suunnittelu		
Omien vahvuuksien löytäminen		
Luottamisen opetteleminen	Merkitys ihmissuhteiden ja yhteisöllisyyden kannalta	Ihmissuhteet ja yhteisöllisyys
Epäsosiaalisesta käyttäytymisestä aiheutuvat ongelmat		
Ihmissuhteet		
Osallistuminen		
Osallisuus		
Monien sisäisten prosessien samanaikaisuus	Merkitys yhteiskuntaan integroitumisen kannalta	Yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttavat tilannetekijät
Asumisolosuhteet		
Osallistujan asenteet		
Itsetunto		
Motivaatio		
Osallistujan jaksaminen		